

Institutionen för socialvetenskap

Socionomprogrammet 210 hp

**Måltidens sociala betydelse inom äldreomsorgen -
en intervjustudie**

Madelaine Phillips, Lena Olsson

Socialt arbete och kunskapsutveckling, 30 hp

SOC63, VT2019

Kandidatexamensarbete i socialt arbete, 15 hp

Examinator: Hélène Lagerlöf

Handledare: Anna Whitaker

SAMMANFATTNING

Syftet med studien var att undersöka vilken betydelse den pedagogiska måltiden tillskrivs ha av verksamhetschefer för gemenskapen och den sociala samvaron på vård- och omsorgsboenden för äldre personer. Semistrukturerade intervjuer genomfördes med sex stycken verksamhetschefer inom Stor Stockholms geografiska område. Vår teoretiska utgångspunkt utgick från Antonovskys referensram kring det salutogena perspektivet ”Känsla av sammanhang” [KASAM] med de centrala begreppen meningsfullhet (delaktighet), begriplighet och hanterbarhet i fokus under analysfasen av empirin.

Det transkriberade textmaterialet analyserades med hjälp av en kvalitativ tematisk innehållsanalys. Resultatet visar att den pedagogiska måltiden på vård- och omsorgsboenden tillför den äldre personen möjligheter till social samvaro och gemenskap. Vårt resultat leder dock till slutsatsen att trots implementering av den pedagogiska måltiden på de vård- och omsorgsboenden där intervjuerna genomfördes är måltidssituationen skör utifrån faktorer som utformandet av måltidsmiljö och personalens individuella resurser.

Nyckelord: den pedagogiska måltiden, den äldre personen, vård- och omsorgsboenden, social samvaro, måltidsmiljö, samtal.

ABSTRACT

The social importance of the meal situation in elder care homes – a interview study.

The purpose of the study was to investigate the significance of the pedagogical meal attributed to managers for the community and the social cohabitation in care homes for elderly people. Semi-structured interviews were conducted with six managers within the Greater Stockholm geographical area. Our theoretical frame of reference was based on Antonovsky's framework called the salutogenic theory with sense of coherence (SOC) with the central concepts of meaningfulness (participation), comprehensibility and manageability in focus during the analysis phase of the empirical work. The chosen method was a qualitative thematic content analysis performed using an interpretive approach of the transcribed text material. The result shows that the pedagogical meal at the nursing and care homes adds opportunities for social cohabitation and community to the older person. Our result, however, leads to the conclusion that despite the implementation of the educational meal at the health and care homes where the interviews were conducted, the meal situation is fragile based on factors such as the design of the meal environment and the staff's individual resources.

Keywords: the educational meal, the elderly person, care homes, social interaction, meal environment, conversations.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte och frågeställningar	2
2. BAKGRUND	3
2.1 Den äldre personen på vård-och omsorgsboendet	3
2.2 Den pedagogiska måltiden – omsorgsmåltiden	4
2.3 Social samvaro och ensamhet	4
3. TIDIGARE FORSKNING	5
3.1 Mat och måltider inom äldreomsorgen	5
3.2 Social samvaro och/eller ensamhet	7
3.3 Livskvalitet och välbefinnande hos äldre personer	9
3.4 Internationell forskning om måltider	9
3.5 Sammanfattning tidigare forskning	11
4. TEORETISK REFERENSRAM	12
5. METOD	14
5.1 Forskningsansats	14
5.2 Förförståelse	14
5.3 Urval	15
5.4 Datainsamling	15
5.5 Databearbetning och dataanalys	16
5.6 Validitet och reliabilitet	16
5.7 Forskningsetiska överväganden	17
5.8 Metoddiskussion	18
6. RESULTAT OCH ANALYS	19
6.1 Den sociala samvaron	19
6.2 Måltidsmiljön	20
6.3 Den pedagogiska måltiden	21
6.4 Personalens betydelse och delaktighet under måltiden	22
6.5 Samtalen runt den pedagogiska måltidens bord	24
7. SLUTSATSER	27
8. RESULTATDISKUSSION	29
9. Implikationer för praktik och forskning	30
REFERENSER	31

Bilaga A- Intervjuguide

Bilaga B- Brev till verksamhetschefen

1. INLEDNING

Måltiden kan vara den arena inom socialt arbete som stärker individens känsla av gemenskap, delaktighet och meningsfullhet i ett relationellt och socialt sammanhang (Jönson & Harnett, 2015). Världshälsoorganisationen World Health Organization [WHO] (2018) inkluderar den pedagogiska måltidens arena inom fältet ”people-centered care” i utvärderingen av verksamhetschefernas utbildningsmål som rör den sociala helhetsbilden för äldre personer inom äldreomsorgen. För den äldre personen på vård- och omsorgsboendet möjliggör måltiden som vardaglig aktivitet den sociala samvaron med andra boende och personalen (Whitaker, 2004; 2009) medan avsaknad av en gemensam måltidsstund riskerar att öka den äldres upplevelse av ensamhet (Sundström, 2016). Gassne (2008) beskriver att en viktig komponent för vår välfärd och ett av de främsta huvudmålen för aktörer inom det sociala arbetet rör strävan efter att främja den enskilda individens hälsa och välbefinnande. Den pedagogiska måltiden har dock främst varit riktad som kontinuerlig aktivitet till aktörer inom barnomsorg, skolväsendet och som miljöterapi på behandlingshem (Livsmedelsverket, 2013). Inom äldreomsorgen har Skatteverket (2016) gjort en avgränsning av denna skatteförmån, vilket innebär att den pedagogiska måltiden endast är subventionerad till personal med ansvar och tillsynsskyldighet för exempelvis personer med demenssjukdom.

Socialstyrelsen (2019) satsning inom dagens äldreomsorg lyfter i kvalitetsförbättringsarbetet med bemanningens kompetensutveckling betydelsen av måltidsaktivitetens utformande. Det aktivitetsstöd som regeringen tillämpade under åren 2015-2018 drogs sedan in även om behovet av äldreomsorg till synes inte stagnerar då medellivslängden under det senaste seklet ökat med mer än 50 procent till nuvarande 82,4 år (Statistiska Centralbyrån [SCB], 2018). Jönson och Harnett (2015) belyser hur förändringarna inom äldreomsorgen har ”skiftat fokus från medicinsk till social verksamhet” samtidigt som äldreomsorgens behov av medicinska insatser blivit mer vårdkrävande (s.238). Trots WHO (2018) utbildningsmål handlar socionomens yrkesroll som verksamhetschef inom äldreomsorgen, enligt Jönson och Harnett (2015), alltmer om arbetsledning och ledarskap än om det sociala arbetet med äldre.

Enligt Gassne (2008, s.8) klagör både International Association of Schools of Social Work [IASSW] och International Federation of Social Workers [IFSW] i sin definition att det sociala arbetets grundläggande centrala principer handlar om nationens kollektiva ansvar om mänskliga rättigheter och social rättvisa samt respekt för vår kulturella mångfald och med strävan att öka människors välbefinnande. IFSW (2014) definition av socialt arbete beskriver det som ”att hjälpa människor till att utvecklas enligt sin fulla potential, berika sina liv och förebygga problemutveckling”, (Gassne, 2008, s.7).

1.1 Problemformulering

Måltidsstunden kan vid gynnsamma förutsättningar vara den hälsostärkande faktor som upplevs som meningsfull för den äldre personen på vård- och omsorgsboendet medan den vid avsaknad av social samvaro kan vara den aktivitet som ökar individens upplevelse av ensamhet (Carlsson & Dahlberg, 2002). Mattsson Sydner (2002) beskriver måltiden som å ena sidan en biologisk nödvändighet och å andra sidan en vardaglig sociokulturell aktivitet i människors liv. Vårt identifierade problem är att den pedagogiska måltiden endast är en subventionerad och skattefri förmån för personal som är sittande pedagoger vid måltider med exempelvis personer med demenssjukdom (Skatteverket, 2013). Denna särskiljning vid subventionerade pedagogiska måltider kan i sin tur leda till en exkludering av personal som annars skulle medverka vid måltiderna inom äldreomsorgen. Enligt statistiska beräkningar (SCB, 2018) kommer det ske en fördubbling av äldre (>65år) inom de närmaste femtio åren, vilket i sin tur leder till en ökning av befolkningen i den så kallade fjärde åldern med behov av äldreomsorg. Vi anser att kunskap om måltiden som vardaglig arena för social samvaro skulle öka förståelsen för hur den äldre personens upplevelse av gemenskap, delaktighet och meningsfullhet kan stärkas i det sociala arbetets samhälleliga sammanhang.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka vilken betydelse den pedagogiska måltiden tillskrivs ha av verksamhetschefer för gemenskapen och den sociala samvaron på vård- och omsorgsboenden för äldre personer.

Frågeställningar

1. Hur ser verksamhetschefen på den pedagogiska måltiden som en del av den äldre personens socialisering på vård- och omsorgsboendet?
2. Hur ser verksamhetschefen på samtalets betydelse under den pedagogiska måltiden på vård- och omsorgsboendet?
3. Hur ser verksamhetschefen på personalens roll under den pedagogiska måltiden på vård- och omsorgsboendet?
4. Hur ser verksamhetschefen på måltidsmiljöns betydelse för den äldre personen på vård- och omsorgsboendet?
5. Hur benämns och genomförs de pedagogiska måltiderna i de olika verksamheterna enligt verksamhetscheferna?

2. BAKGRUND

Under detta avsnitt presenteras de kriterier och riktlinjer som omgärdar verksamheten kring de äldre personerna på vård- och omsorgsboendet, den tillförordnade verksamhetschefen samt den pedagogiska måltiden. Vi presenterar sedan ett avsnitt som handlar om social samvaro, ensamhet samt välbefinnande som de centrala begrepp som ligger till grund och har relevans för vår studie och vilka vi anser har betydelse för de äldre personerna på vård- och omsorgsboendet upplevelse av hälsa och livskvalitet.

2.1 Den äldre personen på vård- och omsorgsboendet

Giddens och Sutton (2014) beskriver att ålderdomen omfattar ett stort åldersspann där åldrandet påverkas av en kombination av biologiska, psykologiska och sociala processer, som på olika sätt påverkar den äldre personens sociala och relationella kontakt med andra människor (Jönson & Harnett, 2015). Giddens och Sutton (2014) förklarar att den kronologiskt obundna så kallade tredje åldern innebär för den äldre personen ett relativt aktivt och oberoende liv, medan det i den fjärde åldern sker en naturlig begränsning av äldre personers funktionsförmåga med samtidig ökning av sjukvårds- och rehabiliteringsbehov. Medellivslängden har under det senaste seklet ökat med mer än 50 procent till nuvarande 82,4 år (SCB, 2018) vilket gör att efterfrågan på vård- och omsorgsboenden för äldre har ökat. När den äldre personen har behov av ett vård- och omsorgsboende bör det enligt Stockholm stad (2019) finnas en valmöjlighet till den erbjudna platsen. De gemensamma utrymmena bör även främja de äldre personernas möjligheter och behov av social samvaro med andra individer (ibid.).

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) hävdar att det inom kommunal och privat särskild boendeform för service och omvårdnad som avses i 5 kap. 5§ socialtjänstlagen [SoL] (2001:453) skall finnas en tillförordnad verksamhetschef. Verksamhetschefen har det övergripande ansvaret över budgeten gällande den ekonomiska resursfördelningen och kvalitets- och förbättringsarbetet. Verksamhetschefen verkställer kommunens beslut och uppdraget från vårdgivaren i utförandet av de tillförordnade arbetsuppgifterna med syfte att tillgodose den boendes behov av säkerhet, trygghet, kontinuitet och samordning. Jönson och Harnett (2015) påpekar att socionomens yrkesroll som verksamhetschef inom äldreomsorgen handlar mer om arbetsledning och ledarskap än om det sociala arbetet med äldre. Jönson och Harnett (2015, s. 238) diskuterar att förändringarna i äldreomsorgen har ”skiftat fokus från medicinsk till social verksamhet” samtidigt som de äldre i behov av äldreomsorgens insatser blivit paradoxalt mer vårdkrävande. Verksamhetschefen har dock inte befogenheter att bestämma över behandling och vård av den äldre personen på vård- och omsorgsboendet utan medicinsk kompetens (Hälso- och sjukvårdslagen [HSL], SFS 2017:30).

2.2 Den pedagogiska måltiden – omsorgsmåltiden

Den pedagogiska måltiden omgärdas av Livsmedelsverkets (2018) kriterier som innebär att personalen skall vara en aktiv deltagare, ansvara för konversationen och inmundiga en hel måltid tillsammans med deltagarna kring bordet. Livsmedelsverket (2018) framhåller att personalen bör eftersträva ett förhållningssätt präglad av respektfullt och lyhördhet inför den äldre personens delaktighet i planeringen av den *familjära* måltidsmiljön. Enligt Harnett och Jönson (2017) är utformandet av hemlika måltidsstunder beroende av individuellt anpassade faktorer för att möjliggöra en så ”vårdfri” måltid som möjligt i en icke-institutionell miljö. Lilja, Stevén och Sundberg (2014) framhåller att måltiden har ett utvecklings- och förbättringspotential för boende hos offentliga och privata aktörer inom äldreomsorgen.

2.3 Social samvaro och ensamhet

Den äldre personens behov av social samvaro kan komma till synes när den vardagliga tillvaron blir förändrad vid flytten från det egna hemmet till ett vård-och omsorgsboende (Whitaker, 2009). Social samvaro kan för de äldre personerna innebära meningsfulla samtal och relationer som ökar dennes upplevelse av livskvalitet och välbefinnande (Skog & Grafström, 2013). Enligt Skog och Grafström (2013) utgör valmöjligheten till sällskap och samtalsämnen hur meningsfullt den äldre upplever den sociala relationen. Den vardagliga sociala interaktionen mellan personalen och de äldre boende kan enligt Røkenes (2016) ha liknelser av en familjär konstellation men att relationen inte sker på lika villkor. Möjligheten till social samvaro på boendet är till stor del beroende av personalens förmåga till engagemang och respektfullt bemötande i mötet med de äldre boende utöver omvårdnadsarbetet som till exempel hygien och påklädning (Skog & Grafström, 2013). Harnett, Jönson och Wästerfors (2012) beskriver hur bemötandet från personalen och hur de äldre boende framställs inför andra individer präglar dennes upplevelse av boendet som ett hem eller som en institution. Faktorer såsom försämring av sinnen såsom nedsatt hörsel och syn kan påverka den äldre personens förmåga till relationsskapande vilket kan enligt Skog och Grafström (2013) föranleda en ökad risk för isolering och ensamhet. Giddens och Sutton (2014) förklarar att personalens förhållningssätt och den äldre personens naturliga beroendeställning påverkar den sociala interaktionen. Enligt Røkenes (2016) kan en relationell balans uppnås med hjälp av ett reflexivt förhållningssätt i det mellanmänniska mötet. Skog och Grafström (2013) förklarar att det finns ett stort samband mellan livskvalitet och den subjektiva upplevda hälsan, då en person med multipla sjukdomar en dock kan ha en hög skattning av sin individuella känsla av livskvalitet. Skog och Grafström (2013) menar att den äldre personens upplevelse av trygghet och meningsfullhet av vardaglig delaktighet i olika aktiviteter kan vara synonymt med dennes känsla av socialt välbefinnande.

3. TIDIGARE FORSKNING

I detta avsnitt presenteras nationella avhandlingar och vetenskapliga artiklar inom den internationella forskningen som har en koppling till vår forskningsfråga som rör måltiden och måltidsmiljöns sociala betydelse för äldre boende inom äldreomsorgen. De valda studierna belyser måltiden, maktperspektivet och social samvaro och/eller ensamhet och dess effekter på den individuella upplevelsen av hälsan och välbefinnandet i de presenterade avsnitten. Vårt urval av nationell och internationell forskning har utgått från våra kriterier att de behandlar de områden som vi tematiserat som ”mat och måltider inom äldreomsorgen”, ”livskvalitet och välbefinnande hos äldre personer” och ”social samvaro och/eller ensamhet” rörande forskningsområdet pedagogiska måltider som socialt arbete inriktat till målgruppen äldre personer på vård – och omsorgsboenden. De internationella studierna inkluderar kunskapsläget kring måltiderna ”the meal situation” inom äldreomsorgen och har valts ut efter vår tematisering av avsnitten.

3.1 Mat och måltider inom äldreomsorgen

Enligt Ylva Mattsson Sydner (2002, s.3) har maten såväl en sociokulturell betydelse likväl som den är en biologisk nödvändighet, då måltiden är ständigt närvarande som ett meningsfullt fenomen i människors vardagsliv. Inom äldreomsorgen kan måltidens vardagliga ritualer dels vara det sätt som överför social information mellan deltagarna kring bordet men även vara den stund som skapar dilemman kring måltidsmiljön och maten likväl som valmöjligheten av bordsgranne (Mattsson Sydner, 2002; 2017). Mattsson Sydner (2002) beskriver hur den äldre personen kan uppleva en känsla av maktlöshet såväl inför som under måltiderna om hen inte får sin delaktighet och valmöjlighet bekräftad av personalen kring exempelvis tillagningen och serveringen av maten på vård-och omsorgsboendet. Mattsson Sydner (2002) gör gällande att mat- och måltidshanteringen och hur den förmedlas till de äldre personerna, speglar de värderingar, beteenden och faktiska handlanden som kommer till uttryck i samhällelig kontext. Mattsson Sydner (2002; 2017) menar att strukturen i äldreomsorgens vardagsliv är ett resultat av det sociala arbetets yttre villkor.

Tove Harnett (2010) beskriver i sin avhandling ”the trivial matters: everyday power in Swedish elder care” hur relationella maktförhållanden accentueras mellan personalen och de äldre personerna i regelbundna situationer på vård-och omsorgsboendet. Studien identifierar makt och inflytande som ett socialt fenomen inom äldreomsorgen. Harnett (2010) framhåller att en ojämlik maktrelation mellan personal och den äldre personen innebär en begränsning av den äldre boendes autonomi, delaktighet och inflytande. Enligt Harnett (2010) är de äldre boendes valmöjligheter och alternativ å ena sidan beroende av faktorer som de lokalt baserade (måltids)rutinerna och å andra sidan den rådande politiska och byråkratiska ramen för äldreomsorgen. Harnett (2010) förklarar hur de äldre boendes försök till inflytande utvecklas till vardagliga sociala interaktioner där maktförhållandet synliggörs under exempelvis måltidssituationerna. Ett makt-och inflytandeperspektiv kan enligt Harnett (2010)

identifieras utifrån personalens förhållningssätt i hanterande av de äldres klagomål och möjlighet till att ge dem utrymme till delaktighet och inflytande.

Studiens resultat visar att det finns ett identifierbart gap i och med de organisatoriska svårigheter i tillämpningen av de lokalt baserade måltidsrutinerna som berör de äldre boendes valmöjligheter till inflytande till praktiken. Harnett (2010) framhåller att personalens handlingsutrymme och förmåga till subtilitet i samtalet med de äldre har stor betydelse för de äldre boende upplever relationen. Harnett (2010) resultat visar att personalen hävdar sitt maktanspråk gentemot de äldre boende genom att retorisk trivialisera den äldres synpunkter och klagomål, vilket leder till en begränsning av de äldre boendes autonomi och inflytande. Enligt Harnett (2010) kan den lokala rutinkulturen vara synonymt med den situationsbaserade (makt)repertoaren som formar äldreboendets maktförhållanden.

Harnett (2010, s.77) framhåller att äldre boendes inflytande trivialiseras och skapas i en retorisk kontext. De äldre boendes möjlighet till delaktighet begränsades av personalens hantering, bagatellisering av dennes synpunkter och klagomål; "... de äldre klagar på maten eller på att vi aldrig har tid att sitta ner, sådana små grejer, inga allvarliga klagomål" (Harnett, 2010, s.72). Försummelsen och trivialiseringen av de äldre boendes klagomål kan ses som en maktresurs för personalen, då det begränsar de äldre boendes inflytande och autonomi (ibid.). Studiens huvudsakliga resultat visar att flerdimensionella faktorer som verksamhetens lokalt baserade rutiner, dess ansvarsskyldighet och personalens handlingsutrymme väsentligen påverkar maktrelationerna inom äldreomsorgen.

Resultatet från Tove Harnett och Håkan Jönson (2017) studie visade att a) måltidernas utformande dominerades av en institutionell kontext, b) det fanns svårigheter att framställa måltiden som en familjär situation som tog hänsyn till den privata sfären. Svårigheten bestod i att göra hanteringen av måltidsstunden personlig och tillgodose de individuella mat-önskemål in till en grupp c) framgångsrikt utformande av hemlika måltidsmiljöer illustrerade och inkluderade vanligtvis olika former av vårdinslag. Harnett och Jönson (2017) identifierade huvudsakligen tre utformade ramar som beskrev hur personalen anpassade sig till olika roller och förhållningssätt mot de äldre boende vid genomförandet av måltiderna; 1) Den institutionella ramen centrala budskap var att måltiden var en institutionell situation och medicinsk insats utformad med fasta sociala roller där personalen var vårdare och de äldre boende var vårdtagare, 2) i den privata ramen var grundbudskapet till deltagarna kring bordet att *det här är en privat och personlig måltidsstund* och den sociala rollen för personalen var att agera vän/väninna, arbetskollega eller familj till deltagare kring bordet och 3) i den tredje ramen utgår från att efterlikna en restaurangliknande miljö där huvudbudskapet till deltagarna kring bordet att det här är en restaurang och personalen skall ha kontroll över deltagarna. De sociala rollerna innebar att personalen agerade serveringspersonal och de äldre boende fick rollen som restaurangens besökare (Harnett & Jönson, 2017).

Inga-Britt Gustafsson forskning handlar om måltidskunskap och förbättringsarbetets kvalitetssäkring av måltider. Gustafsson, Öström, Johansson och Mossberg (2006) har tillsammans utvecklat en teoretisk måltidsmodell ”Five Aspects of Meal Model [FAMM]” utifrån praktiska erfarenheter av måltider. FAMM måltidsmodell innehåller fem framgångsfaktorer för att åstadkomma bra måltider för äldre personer i vård-och omsorgsboenden vilka fokuserar på; 1) individuell mat-anpassning med ledord såsom flexibilitet, lyhördhet och delaktighet hos personalen; 2) enskild kompetensutveckling för personalen med tydlig information om hur de skall förhålla sig till och föra en konversation med den äldre personen; 3) skapandet av en helhetsbild över måltidssituationen genom att följa måltidsmodellen med dess information om tillvägagångssätt, planering och uppföljning av måltidsstunden; 4) tydliggörande av ansvarsfördelningen av måltiderna och 5) kommunikation mellan professionerna och tydliga arbetsbeskrivningar gällande fastställda mål och måltidsrutiner skall finnas lättillgängliga på arbetsplatsen.

3.2 Social samvaro och/eller ensamhet

Elin Taubes (2015) avhandling ”Loneliness – an essential aspect of well- being aspect of older people” fokuserar på ensamhet bland äldre. Avhandlingens huvudsakliga syfte var att utforska ensamhet genom att identifiera tillhörande faktorer associerade till ensamhet bland äldre. Taubes (2015) resultat visar att över 50 procent av de tillfrågade äldre personerna hade regelbundna ensamhetskänslor och att upplevelsen av ensamhet var nära sammankopplade till psykiska och psykosociala faktorer som även korrelerade även med de äldres välbefinnande och livskvalitet. Taube (2015) beskriver hur erfarenheten av ensamhet bland sköra äldre var oavsett intensitet starkt förknippad med fysiska och sociala förluster vilka relaterade till det psykologiska välbefinnandet. Den negativa ensamhetskänslan kunde dock samexistera med en mer positiv dimension av ensamhet, kännetecknad av en känsla av frihet (ibid.). Taube (2015) förklarar den etablerade känslan av ensamhet sågs av de äldre som ett konstant tillstånd utan hopp om botemedel. Äldre personer som upplevde ensamhet hade en lägre självrapporterad hälsostatus och lägre nivåer av livstillfredsställelse i jämförelse med andra äldre som inte kände sig ensamma. Enligt Taube (2015) fanns det ett tydligt orsakssamband mellan ensamhet och faktorer relaterade till de äldre personernas psykologiska välbefinnande.

Taube (2015) beskriver en tvådimensionell individuell ensamhet där de äldre personerna å ena sidan förknippar den självvalda positiva dimensionen av ensamheten med frihet, till att exempelvis få tid att vila, reflektera och ta egna beslut medan den ofrivilliga ensamheten å andra sidan blev förknippad som en oöverkomlig barriär som föranledde en känsla av hopplöshet. Taube (2015) belyser hur betydelsefullt det är att förebygga och reducera känslor av ensamhet för de äldre genom att stärka deras individuella skyddsbarriärer. Taube (2015, s.72) resultat visade att måltiden kunde dels vara den aktivitet som skapade en möjlighet till social samvaro men att den samtidigt kunde vara den stunden som blev en påminnelse för de äldre av förlusten av den tidigare sociala tillvaron med livspartner.

Lena Carlsson och Karin Dahlbergs (2002) studie beskriver de äldres känsla av ensamhet i en institutionell kontext som vård-och omsorgsboenden. Studien belyser av den sociala kontakten mellan personal och de äldre boende för skapande av en meningsfull vardag. Resultatet visade att de äldre boende hade trots vardaglig social samvaro med andra boende och personalen en upplevelse av *ensamhet i gemenskap*. Enligt Carlsson och Dahlbergs (2002) var personalen mer uppgiftsorienterad med mer fokusering och prioritering på kroppslig och medicinsk omvårdnad än den sociala samvaron med de äldre boende. Studien identifierade orsakssamband mellan åldersrelaterade funktionsnedsättningar och givande sociala relationer vilka medförde svårigheter och påverkade förmågan till meningsfulla kontakter (ibid.). Carlsson och Dahlberg (2002) förklarar vikten av lyhördhet i mötet med de äldre boende för att motverka dennes känsla av ensamhet och synliggöra dennes behov av gemenskap och bekräftelse. Även de äldre personernas valfrihet till flytt från det egna hemmet till ett boende med möjlighet till meningsfulla kontakter var betydelsefullt för den individuella upplevelsen av välbefinnande (ibid.). Resultatet visade även att den äldre generationens norm att inte *vara till besvär* föranledde att de äldre boende inte förmedlade klagomål eller behovet av socialt sällskap och stöd. Studien beskriver även identifierade svårigheter med att implementera och omvandla personalens kunskap och kompetens till genomförbara rutiner i praktiken (ibid.).

Lena Dahlberg, Lars Andersson, Kevin McKee och Carin Lennartsson (2015) studie ”Predictors of loneliness among older women and men in Sweden: A national longitudinal study” beskriver hur känslan av social isolering och ofrivillig ensamhet är synonymt med minskat välbefinnande. Studiens slutsats visar att ensamhet hos äldre inte är ett statiskt tillstånd utan snarare dynamisk, det vill säga ett tillstånd man går ut och in ifrån. Resultatet härleder från två års material från SWEOLD enkätundersökning av där nästan hälften av deltagarna (70 <95 år) som upplevde sig som ensamma när studien inleddes frånskrev sig den känslan sju år senare. Dahlberg et al. (2015) beskriver att de äldre personerna kan även med ett rikt kontaktnät känna en sorts emotionell ensamhet som till exempel innebär att man inte upplever förtrogenhet att anförtro sig på djupet till någon. De olika variablerna, som förekomsten av sociala kontakter, änka/änklingskap (könsuppdelning), depression och försämrad rörlighet, i studien visar även att upplevelsen av ensamhet återkom inom olika tidsintervaller i den äldre personens livsloppsperspektiv. Studiens resultat visade även könsuppdelning mellan kvinnor och män om hur de upplever sin ensamhet. Å ena sidan hade kvinnors försämrade rörelsesvårigheter en större påverkan på deras upplevelse av ensamhet medan det å andra sidan var minskade eller få sociala kontakter den tydligaste variabeln för mäns ökade känsla av ensamhet. Resultatet identifierade generella faktorer som visade att äldre kvinnor kände sig ensammare än män men att skillnaden i upplevelsen av ensamhet kunde vara beroende av faktorer som möjlighet till sociala kontakter och det kvarlevande kontaktnätet. Dahlberg et al. (2015) beskriver den försämrade hälsan och förlusten av en livspartner och nära vänner som bidragande orsaker till upplevd ensamhet.

3.3 Livskvalitet och välbefinnande hos äldre personer

Ann- Marie Svensson (2014) avhandling ”Äldres erfarenheter av välbefinnande inom särskilt boende för äldre” belyser vikten av social samvaro och samtalet för den individuella upplevelsen av välbefinnande. Svensson (2014) beskriver att den äldre är beroende av andra i en social kontext för att kunna uppleva välbefinnande och känslan av samhörighet medförde positiva aspekter såsom ökad individualitet och existentiell trygghet.

Svensson (2014) förklarar autonomin kan stödjas genom att personalen ger de äldre möjlighet till delaktighet i beslut (empowerment), sociala interaktioner) samt att bli lyssnad till. Svensson (2014) beskriver hur de äldre efter flytten till boendet kunde förlora känslan av egenmakt och kontroll i beslut rörande den egna personen på grund av anpassning till den nya hemsituationen. Enligt Svensson (2014) fyller den relationella alliansen genom interaktionen med andra människor en betydelsefull roll för de äldre boende. Vidmakthållande av sin självständiga förmåga att få göra sina egna val var enligt Svensson (2014) den grundläggande förutsättningen för att den äldre skulle uppleva en känsla av välbefinnande. Studiens resultat identifierar tre kvalitativa värden som beskriver de äldres individuella upplevelse av välbefinnande som att ”få behålla sin autonomi genom självbestämmande och deltagande i vardagslivets beslut, behovet av kontinuitet i den egna identiteten och att få vara individuell tillsammans med andra”.

Svensson (2014) betonar att genom den sociala interaktionen med andra skapas förutsättningar för den äldre personen att bli bekräftad och stärka sin självidentitet. Svensson (2014) beskriver att personalens förmåga till lyhördhet till de äldres behov att förmedla sin livsberättelse kunde frammana en helande känsla av välbefinnande. Enligt Svensson (2014, s.78) har ”språket en central betydelse i vårdandet och i den mikro-interaktion och relation som sker mellan vårdaren och den äldre” då kommunikationen och personalens förmåga till lyhördhet inför de äldres livsberättelser utgör en betydelsefull del av den dynamiska interaktionsprocessen. Både relationen till personalen och vidmakthållande av kontakt med anhöriga och nära vänner var identitetsstärkande och betydelsefulla för möjligheten till social samvaro (ibid.). Svensson (2014) förklarar hur upplevelsen av välbefinnande hos äldre boende kan stödjas genom social och emotionell stimulans i interaktion med andra individer. Men att de äldre boendes möjlighet till att uppleva välbefinnande är beroende av personalens kompetens och förståelse för hur den individuella autonomin kan främjas hos den enskilde individen (ibid.).

3.4 Internationell forskning om måltider

Vi har valt under denna rubricering presentera internationell forskning som tar upp olika dimensioner av existerande sociala, kulturella och miljömässiga problem som kan uppstå i samband med måltiderna på för äldre personer på vård- och omsorgsboenden. Den internationella forskningen om äldreomsorg är vald utifrån en liknande vår nationella omsorgsregim. Enligt Jönson och Harnett (2015, s.189) handlar

begreppet omsorgsregim ”bland annat om hur ett land löst frågan om *vem som ger omsorgen* (staten, familjen marknaden eller frivilliga) och om hur *omsorgen finansieras*.

Emily Roberts (2011) studie beskriver vilka faktorer som påverkar de äldre boendes möjligheter till socialisering utifrån måltidsmiljöns utformning. Studiens resultat visade att de äldre boendes (helhets)upplevelse av måltiden var beroende av miljöfaktorer såsom utformningen av matsalens möblemang, dukningen och den fysiska *rumsrymden*, vilken hade betydelse för hur själva bordplaceringen möjliggjorde social interaktion mellan bordsgrannarna. De äldre boendes grad av delaktighet och planering av maten och måltidsmiljön skapade förväntningar som sedan påverkade hur tillfredsställelsen och sociala interaktionen under måltiden blev (ibid.). Studiens resultat visade att hemlik miljö såsom igenkännande dofter av matlagning och en liten rumsutformning gynnade ett återskapande av familjära minnen vilket i sin tur ökade trivselstämningen bland deltagarna kring bordet. Både visuella, sensitiva och auditiva faktorer var beroende av varandra i återskapande av en hemlik miljö och under den socialiseringsprocess med andra individer som enligt Roberts (2011) leder till att den äldre personen kan stärkas i sin vardag. Resultatet visade att interaktionen mellan deltagarna kring bordet blev stimulerad av att deltagarna fick servera sig själva från uppläggningsfat (ibid.).

Måltiden som betydelsefull vardaglig aktivitet lyfter även Habib Chaudhury, Lillian Hung och Melissa Badger (2013). Resultat visade ökade å ena sidan en hemlik måltidsmiljö upplevelsen av trygghet medan å andra sidan blev det personcentrerade förhållningssättet en identitetsstärkande katalysator för äldre boende inom äldreomsorgen (ibid.). Annlina Paganini-Hill (2013) forskning belyser betydelsen för de äldre boende att åldras på en plats där deras autonomi och integritet kunde upprätthållas. Studiens resultat visade att en *hemlik* boendemiljö där vardagliga rutiner kunde upprätthållas oberoende av personalens stöd främjande de äldre boendes autonomi och hälsovariabler likväl som den funktionella, sociala och relationella förmågan (ibid.). Susan Philpin, Joy Merrell, Joanne Warring, Debra Hobby och Vic Gregory (2014) exemplifierar hur måltiderna betydelse för skapande av social interaktion mellan de äldre på boendet. Studiens resultat visade att måltiden gav en tidsmässig struktur till vardagen med möjligheter till konversation och sällskap. För den äldre personen innebar den hemlika måltidsmiljön en form av identitets- och relationsskapande process då matens sociala betydelse återskapade minnen (ibid.). Enligt Philpin et al. (2014) var måltiden den aktivitet där utrymme gav den äldre boende möjlighet till delaktighet att påverka den fysiska utformningens atmosfär.

3.5 Sammanfattning tidigare forskning

De presenterade nationella och internationella studier omfattar forskning och kunskapsläget kring måltiden och måltidsmiljön, social samvaro och/eller ensamhet och dess effekter på den individuella upplevelsen av hälsan och välbefinnandet. Den tidigare forskningen tar även upp maktperspektivet mellan personalen och de äldre boende och lyfter fram hur dessa faktorer påverkar den äldre personens förmåga och möjlighet till social samvaro. Utifrån dessa studier har vi erhållit kunskap kring måltidernas relationella betydelse för social samvaro inom arbetet med äldre personer boende inom äldreomsorgen. Vi har funnit inom den befintliga nationella och internationella forskningen olika perspektiv som rör måltiden och måltidsmiljöns betydelse för de äldre boende. Vi har utformat vår studie då vi utifrån den tidigare forskningen identifierat en brist av det befintliga kunskapsläget gällande måltidens betydelse för äldre personers sociala sammanhang utifrån ett salutogent perspektiv. I den befintliga nutida forskningen har vi inte funnit en relevant effektutvärdering av den pedagogiska måltiden som intervention på omsorgsboenden för äldre personer. Vi har heller inte funnit tidigare forskning som problematiserar kunskapsläget kring måltidens sociala betydelse för de äldre personerna utifrån verksamhetschefens organisatoriska perspektiv. Därför har vi funnit det intressant att tillföra den empirin genom att utforma denna intervjustudie med syfte ” att undersöka vilken betydelse den pedagogiska måltiden tillskrivs ha av verksamhetschefer för gemenskapen och den sociala samvaron på vård-och omsorgsboenden för äldre personer”.

4. TEORETISK REFERENSRAM

Den valda salutogena hälsoteorin ”känsla av sammanhang” [KASAM] fokuserar på individuella faktorer som främjar människors hälsa och dennes individuella upplevelse av livskvalitet och välbefinnande ur ett helhetsperspektiv. Den teoretiska referensramen KASAM möjliggör en förståelse för hur den pedagogiska måltidens relationella betydelse kan stärka den äldre personens upplevelse av gemenskap, meningsfullhet och delaktighet i vardagen. KASAM har med det salutogena perspektivet framhållit ett grundläggande förhållningssätt att ta vara på individens resurser och friskfaktorer vilket kan stödja den äldre personens upplevelse av den sociala samvaron på vård- och omsorgsboendet. Måltiden kan vara det centrala inslaget i det vardagliga sammanhanget som utgör denna stödjande del.

Aaron Antonovsky (2005) myntade begreppet salutogenes och skapade teorin kring individens förmåga att skapa en ”känsla av sammanhang” [KASAM] utifrån sin forskning om hur överlevande kvinnor under extremt svåra förhållanden som förintelsen under andra världskriget klarade av de utmaningar, motgångar och prövningar som de ställdes inför. Det salutogena perspektivet och förhållningssättet som utgår från Antonovskys hälsoteori om KASAM fokuserar på de mångdimensionella faktorer som å ena sidan orsakar och å andra sidan vidmakthåller hälsa och betraktar sambandet (kontinuumet hälsa-ohälsa) mellan hälsa-sjukdom i sitt hälso- och livsloppsperspektiv. Antonovskys (2005) salutogena modell belyser individens så kallade friska resurser för stärkandet av den individuella hälsan och hur individen kan vidareutvecklas ur genomgångna kriser. Inom vård- och äldreomsorgen handlar den salutogena omsorgen om att stärka personens individuella förmåga till egenvård för bevarande av sin hälsas ursprung. Antonovsky (2005) menar att en individ med en starkt utvecklad känsla av sammanhang (KASAM) har högre förmåga att hantera yttre påfrestningar. Samspelet mellan hur individer upplever kontroll över situationer och dennes miljörelaterade faktorer speglar enligt KASAM teorin hur den individuella hälsan kan summeras.

Antonovskys (2005) tes kring KASAM (eng.; Sense of Coherence, SOC) kretsar kring de centrala begreppen meningsfullhet (delaktighet), hanterbarhet och begriplighet vilka alla påverkar hur individens friskfaktorer och upplevelse av hälsa ter sig;

Det första begreppet *meningsfullhet* handlar om hur individen upplever sin delaktighet inom olika kontexter såsom exempelvis som fullvärdig medlem (äldre person) på särskilt vård- och omsorgsboende. Graden av individens upplevelse av delaktighet gör skillnad rörande motivation till personlig utveckling, handskande av problematiska situationer (problemlösning) och känslomässigt engagemang i exempelvis autonoma beslutstaganden. Kontentan är att känslan av meningsfullhet och delaktighet i den vardagliga tillvaron stärker individens integritet och förmåga till att möta svåra livshändelser.

Det andra begreppet *hanterbarhet* handlar om hur i vilken utsträckning individen hanterar och bemöter de krav som ställs inom olika sammanhang. Förmågan att hantera utmaningar beror på hur individen möter utmaningarna med ett lösningsfokuserat förhållningssätt. Individens förmåga att hantera

utmaningar är beroende av balansen av faktoriella påverkan mellan tre grundläggande aspekter i det salutogena perspektivet; individens förmåga till problemlösning, generella motståndsresurser (biologiska, materiella och psykosociala) och summering av upplevelsegrad av *känsla av sammanhang*. Antonovsky (2005) menade att en individ med ett starkt KASAM var synonymt med hög grad av självständighet och kapacitet i hanteringen av oförutsedda kris-och trauma situationer.

Det tredje begreppet *begriplighet* handlar om individens upplevelse av sin tillvaro. Om tillvaron ter sig begriplig och förutsägbar kan individen möjliggöra en förståelse inför de påverkansbara faktorerna i ett trovärdigt sammanhang. För att få en känsla av förståelse för det sammanhang individen befinner sig i och för vad som föranleder händelser i livet behöver individen kunna begripa och finna strategier och möjligheter att handskas med oförutsedda händelser.

5. METOD

En kvalitativ metod har valts med semistrukturerade intervjuer för besvarandet av frågeställningarna till vårt valda syfte. De transkriberade intervjuerna har analyserats med hjälp av en hermeneutisk tolkande ansats. I detta avsnitt om metod redogör vi för vår forskningsansats och förförståelse samt urval, datainsamling, analysmetod, forskningsetiska överväganden och förklarar begreppen validitet och reliabilitet.

5.1 Forskningsansats

För att kunna svara på syftet ”att undersöka vilken betydelse den pedagogiska måltiden kan ha för den sociala samvaron på vård-och omsorgsboenden för äldre personer” valdes en kvalitativ metod där intervjuguiden innehöll semistrukturerade intervjufrågor. Intervjuerna genomfördes med de verksamhetschefer som arbetar inom området vård-och omsorgsboende för äldre personer och som har den pedagogiska måltiden implementerad i verksamheten. Intervjuguiden genomsyrades av så kallade öppna frågeställningar vilket möjliggjorde ytterligare och kompletterande frågor under intervjuens gång (Kvale & Brinkmann, 2014). De kompletterande följdfrågorna utgjorde en viktig och integrerad del av intervjun då verksamhetscheferna gavs ökat utrymme och möjlighet att besvara frågorna baserat utifrån deras individuella erfarenheter av hur den pedagogiska måltiden fungerade på deras vård-och omsorgsboenden. För att uppnå studiens syfte använde författarna sig av ett hermeneutiskt tolkande synsätt i analysen av den transkriberade textmassan. Bryman (2011) beskriver den hermeneutiska ansats som ett tolkande synsätt i ett försök att åstadkomma en fördjupad förståelse av informanternas tankemönster och egentliga mening med de förmedlade utsagorna under intervjun. Själva intervjumomentet avgränsades till tidsomfånget 45 – 60 minuter. Under intervjuerna så varierades sinsemellan vem av författarna som ställde de frågor utifrån intervjumallen medan den andra observerade, antecknade och fokuserade på de eventuella följdfrågorna för att på så sätt få en djupare innebörd av intervjun (Kvale & Brinkmann, 2014). Alla intervjuerna spelades in för att sedan transkriberas. Genomförandet av intervjuerna skedde i en lugn och neutral miljö utan yttre störningsmoment och avbrott vilket skapade de förutsättningar som behövdes för ett naturligt och avslappnat samtal.

5.2 Förförståelse

Båda författarna till denna intervjustudie har flera års erfarenhet av att arbeta inom vård-och omsorgssektorn vilket gjorde att vi hade liknande argument om vad vi tyckte var fördelar och nackdelar med den pedagogiska måltiden. Vår förförståelse utgör en central del i vår tolkning av textmassan om hur den pedagogiska måltiden har för betydelse för den äldre personen på vård-och omsorgsboendens sociala samvaro och gemenskap. Hanssen (2016) beskriver hur vi tolkar den andres berättelse utifrån vår individuella förförståelse från våra tidigare upplevelser och livserfarenheter från vår komplexa

förståelsehorisont. Inför studiens påbörjan diskuterade vi kring vår förförståelse om *den pedagogiska måltidens* alla aspekter för att på sätt skapa en objektivitet och medvetenhet om vår gemensamma förförståelse.

5.3 Urval

Inklusionskriterie var socionom-, beteende eller sjuksköterskeutbildade verksamhetschefer med den pedagogiska måltiden implementerad på vård- och omsorgsboenden för äldre personer inom Storstockholm med omnejd. Urvalen var både bekvämlighets-, snöbolls- (kedje-) och målinriktade urval. Den första (pilot)intervjun genomfördes utifrån ett bekvämlighetsval då en av oss hade arbetat där under ett kortare sommarvikariat för tio år sedan. Per definition omfattar bekvämlighetsurval de personer som finns tillgängliga för studien (Bryman, 2011). Det målinriktade urvalet tillkom då vi kontaktade de verksamhetschefer som verkade inom det specifika kunskapsområdet *pedagogiska måltider*. Snöbollsurvalet kunde möjliggöras då varje verksamhetschef gav oss namn till möjliga verksamheter där de implementerat den pedagogiska måltiden vilket ledde till ett målinriktat urval utifrån deras förstahandsrekommendation. Snöbollsurvalet gav en positiv effekt vid förfrågan om möjlighet till intervju då vi hänvisade till att vi fått en personlig rekommendation från en annan verksamhetschef inom samma område. Intervjuerna genomfördes med sex verksamhetschefer med den pedagogiska måltiden implementerad, inom privata vård- och omsorgsboenden inom Stor Stockholm med omnejd. Enligt Bryman (2011) försvarar bekvämlighetsurval möjligheten till att generalisera studiens resultat till vilken population studien är representativ för. De sex intervjuerna genomfördes inom en tidsrymd av tre veckor. Inga vidare intervjuer eftersöktes för att vi dels ansåg att mättnaden hade uppnåtts i intervjuerna och dels med hänsyn till tidsbristen för att bli klara med uppsatsen inom rimlighetens gränser.

5.4 Dattainsamling

En intervjuguide (se; bilaga A) utformades av författarna, med stöd av Kvale och Brinkman (2014). Intervjuguiden innehöll frågor som svarade upp mot syftet; ”att undersöka vilken betydelse den pedagogiska måltiden kan ha för den sociala samvaron på vård- och omsorgsboenden för äldre personer”. Intervjuguiden innehöll övergripande frågor samt ett mindre antal följdfrågor. Frågorna i intervjuguiden präglades av öppenhet med en viss struktur då de var tematiserade och rubricerade i huvudsakliga temaområden; ”Verksamheten och verksamhetschefen”, ”Den vardagliga sociala gemenskapen och samvaron”, ”Personalen”, ”Anhörigas delaktighet”, ”Den pedagogiska måltiden”, ”Vinsterna/fördelarna med den pedagogiska måltiden”, ”Utmaningar med den pedagogiska måltiden och slutligen ”Samtalen runt den pedagogiska måltidens bord”. Intervjufrågornas ordningsföljd anpassades vartefter informanternas svar vilket gav dem en ökad möjlighet att besvara frågorna med egna ord och ge en fördjupning i svaren. Den semistrukturerade intervjuguiden präglades av en tillåtande syn av det

undersökta fenomenet ”den pedagogiska måltiden” vilket gav informanterna möjlighet att beskriva sina egenupplevda erfarenheter. Relevanta följdfrågorna gav möjlighet till en viss styrning åt de frågeställningar som besvarade studiens syfte. Intervjuerna genomfördes i en lugn atmosfär direkt ansluten till informanternas arbetsplats. Intervjuguidens frågebatteri uppdaterades och genomarbetades efter den första intervjuens genomförande utan att ändra den grundläggande tematiseringen. Pilotintervjun inkluderades i studien då den svarade upp mot det valda syftet.

5.5 Databearbetning och dataanalys

Då intervjuerna spelades in med hjälp av en mobil ljudupptagningsutrustning transkriberades intervjuerna i sin helhet i direkt anslutning till intervjutillfället för att på så sätt säkerställa vår förståelse för intervjusituationen. Den transkriberade textmassan lästes upprepade gånger av båda författarna inför bearbetning och analys av intervjumaterialet. Utifrån vår innehållsanalys identifierade vi skillnader, likheter och mönster i det transkriberade materialet inför skapande av teman. De identifierade meningsbärande enheterna bröts ned i koder med liknande innehåll vilka delades in och sammanfördes i olika huvud-och underteman till resultatdelen. Innehållsanalysens syfte är att skapa en överblick och helhetsbild av de av oss författare identifierade väsentligheter i det transkriberade textmaterialet som kom fram under intervjuerna.

5.6 Validitet och reliabilitet

Intervjuernas validitet, det vill säga giltighet, trovärdighet och överförbarhet beror enligt Bryman (2011) på hur generaliserbart empirin kan appliceras på det området som undersöks i forskningsstudien. Enligt Kvale och Brinkmann (2014, s. 274) utgår från dels frågan ”om den autentiska personliga meningen – hur vet man att man får reda vad intervjupersonen egentligen menar? – och frågan om den objektiva verkligheten – hur vet man att intervjupersonen ger en sann beskrivning av den objektiva situationen?”. Författarna till denna intervjustudie har eftersträvat en systematisk kontinuitet och diskuterat en gemensam tolkning av för oss relevant och trovärdig empiri utifrån intervjuernas transkriberade textmaterial i ett försök stärka studiens validitet, det vill säga den möjliga överförbarheten av vårt resultat till socialt arbete med äldre personer på vård-och omsorgsboenden.

Lincoln och Cuba (1985; I Kvale & Brinkmann, 2014, s. 295) använde de vardagspråkliga termerna och begreppen tillförlitlighet, trovärdighet, pålitlighet och konfirmerbarhet för att diskutera sanningsvärdet, det vill säga reliabiliteten i sina resultat från kvalitativ forskning. Kvale och Brinkman (2014, s.295) menar att begreppet reliabilitet innehar både en metodologisk och moralisk mening ”som när vi talar om en pålitlig person”. Författarna till denna intervjustudie har noga gått igenom det transkriberade resultatmaterialet ett flertal gånger för att på så sätt kontrollera och eventuellt stärka trovärdigheten i informanternas utsagor. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) beror reliabiliteten (tillförlitligheten) av intervjuerna å ena sidan på intervjuarens noggrannhet i tolkningen av

informanternas egentliga mening i det som sägs och å andra sidan om hur kontinuerlig och säker kontrollen är av den erhållna informationen.

5.7 Forskningsetiska överväganden

Författarna till denna intervjustudie har försökt att framställa den äldre personen på vård- och omsorgsboendet med en neutralitet för att motverka en eventuellt stigmatiserande bild av den äldre personens kapabilitet och funktionsförmåga som delaktig och medverkande autonom individ under den pedagogiska måltiden. Författarna ansåg att det förelåg ett intresse för en studie som utforskade den äldre personens måltidupplevelse utifrån ett andrahands- och verksamhetschefsperspektiv då verksamheterna hade den pedagogiska måltiden implementerad där övervägande personer med demenssjukdom var boende. Som kritiskt och moraletiskt observandum av denna studie är att själva observationerna av de äldre personerna och personalen under de pedagogiska måltiderna har utgått från de intervjuade verksamhetschefernas andrahandsinformation och dennes upplevelse av förberedelser, planering och själva måltidsstunden. Majoriteten av de intervjuade verksamhetscheferna uppgav dock att de var kontinuerligt delaktiga under måltiderna på våningarna tillsammans med de äldre personerna och dess personal.

Enligt Vetenskapsrådet (u.å) bör forskningsetiska överväganden utgöra en väsentlig roll gällande forskningens kvalitetssäkring. Tillstånd för genomförande av intervjustudien inhämtades både muntligt och skriftligt via mail från verksamhetscheferna (se; bilaga B), medan samtycke gavs muntligt innan själva intervjutillfället. Deltagarna i intervjustudien gavs både en muntlig och skriftlig information om studiens syfte samt utformning, vilket möjliggjorde ett informerat samtycke eller ett avböjande för deltagande i studien. Studien har bedrivits enligt god forskningsetik, då allt material har hanterats konfidentiellt och deltagandet har varit byggt på frivillighet. Deltagarnas anonymitet har inneburit en av-identifikation av informanternas namn samt berörda vård- och omsorgsboenden under hela arbetsprocessen. I resultatdelen har varje skild verksamhetschef erhållit ett en fingerad bokstavsbenämning (A, B, C, D, E, F) efter redovisade citat för att särskilja citaten från de olika verksamhetscheferna. Författarna till denna intervjustudie har avidentifierat informanternas utsagor och deras verksamhet utifrån vetenskapsrådets (u.å) kriterier och krav om konfidentialitet vilket innebar att all insamlad data behandlades konfidentiellt och förvarades säkert under studiens gång. När intervjustudien har blivit godkänd kommer allt inspelat material raderas för hänsyn till och värnandet om informanternas anonymitet. Det insamlade material kommer inte föras vidare för andra ändamål än det tilltänkta.

5.8 Metoddiskussion

I detta avsnitt diskuterar och problematiserar vi kring valet av metod och om hur vår förförståelse påverkade vår tolkning av resultatet från intervjuerna, vilket har betydelse för studiens tillförlitlighet, överförbarhet och generaliserbarhet. Den här studien har gjort oss medvetna om att vi bär med oss en förförståelse angående de fördelar och utmaningar måltidssituationen medför, utifrån vår bakgrund och arbetslivserfarenhet från äldreomsorgen. Kvale och Brinkmann (2014, s.292) förklarar att intervjuers trovärdighet är å ena sidan beroende av frågornas giltighet och å andra sidan av att logiken i tolkningen av respondenternas svar är ”oförvanskad av personliga fördomar”. Under studiens gång har vi utifrån vår bakgrundshistorik eftersträvat ett balanserat förhållningssätt mellan vår förförståelse för måltidens betydelse för de äldre boende och vår tolkning av intervjuernas resultat. Kvale och Brinkmann (2014) förklarar att intervjuarens medvetenhet om sin förförståelse och förmåga till ett realistisk analyserande av intervjuerna kan präglade huruvida studiens resultat är tillförlitligt.

Vi anser att vårt val av en kvalitativ intervjumetod med semistrukturerade frågor möjliggjorde att vi kunde ställa mer djupgående följdfrågor till respondenterna. Men respondenterna förmedlade även att de var olika mycket ute på avdelningarna i verksamheten, vilket i sin tur möjligtvis påverkade deras svar och i vilken omfattning de kunde svara på frågorna. Samtidigt hade vi en medvetenhet om den begränsning som den subjektiva interaktionen mellan intervjuaren och respondenten kunde utgöra för tillförlitligheten i svaren. Kvale och Brinkman (2014) beskriver å ena sidan att i intervjuerna är beroende av intervjupersonerna transparens i svaren, det vill säga om de förändrar sina svar under intervjuens gång eller ger olika svar beroende av vem som intervjuar.

6. RESULTAT OCH ANALYS

Analysen av intervjuerna utkristalliserade fem teman; ”den sociala samvaron”, ”måltidsmiljön”, ”den pedagogiska måltiden”, ”personalens betydelse och delaktighet” och ”samtal runt den pedagogiska måltidens bord”. Dessa teman svarade på vårt syfte ”att undersöka vilken betydelse den pedagogiska måltiden tillskrivs ha av verksamhetschefer för gemenskapen och den sociala samvaron på vård-och omsorgsboenden för äldre personer”. Studiens teoretiska utgångspunkt om Antonovskys (2005) salutogena perspektiv Känsla Av SAMmanhang [KASAM] har vävts in i resultatets sammanställning.

6.1 Den sociala samvaron

Samtliga respondenter såg måltiden som det forum som gynnade den sociala samvaron mellan de äldre boende och personalen. Måltiden sågs även av respondenterna vara den vardagliga aktivitet som inbjöd till delaktighet i en gemenskap;

... det är den sociala samvaron som ger en mening och ett innehåll i livet för den äldre...
det är vår viktigaste form av aktivitet att skapa kaffestunden i lilla sällskapsrummet...
eller lunchen ... det är gemenskap... det skall finnas (A).

Carlsson och Dahlberg (2002) förklarar att avsaknad av meningsfull social samvaro kan innebära en ökad känsla av ensamhet. De äldre boendes valfrihet till social samvaro eller till *frivillig ensamhet* kan enligt Taube (2015) vara den katalysator för stärkandet av de äldre boendes autonomi. Respondenterna förmedlade att medverkan i måltiden kunde utgöra en slags relationell motpol till ensamhet då de äldre boende kom ut från sitt rum.

... den skapar mycket lugn och ro och den skapar den sociala samvaron ... aptiten ökar när de äldre ser någon annan äta och då vill man smaka. ... så har det alltid gett en lugnare måltidsmiljö... en måltidssituation. ... man får bygga lite relationer... det blir lite mer känsla av samhörighet (C).

Antonovsky (2005) beskriver att upplevelsen av meningsfullhet kan uppnås för individen genom att vara en del i en gemenskap eller i ett större sammanhang. Tornstam (2010) förklarar att meningsfulla relationer i tillvaron är en betydande faktor som stärker individen att hantera inre och yttre påfrestningar. En individs grad av KASAM beror enligt Antonovsky (2005) på vilken förmåga den har att möta yttre och inre krav från omgivningen. Det salutogena förhållningssättet fokuserar på individens *friska* resurser vilket även en av respondenterna betonade;

... nu fokuserar vi på det friska... det salutogena fokuserar på livet... du är fortfarande människa och du gör fortfarande dina val och så längre du gör det så har du en vilja att stiga upp på morgonen... det är meningsfullt att stiga upp på morgonen (A).

En respondent förmedlade sina farhågor om hur måltiderna kunde gestalta sig i framtiden för dagens generation; ... i framtiden kanske vi sitter via skype och äter... kanske inte alls har någon gemenskap... utan är på våra rum och skypar och äter själva (F). De sociala aspekter som måltiderna tillför kan enligt Adolfsson et al. (2010) likställas som en förmedling för utvecklande av relationer. Respondenterna kunde se ett ökat behov av social samvaro för de äldre boende som hade få besök av anhöriga;

... den skapar sammanhang och leder att personen blir en del i något större ... än om man bara sitter hemma själv i sin lägenhet... det är ganska många som har anhöriga som aldrig hälsar på... man ringer en gång i månaden och då blir det inte så mycket kontakt (D).

6.2 Måltidsmiljön

Respondenterna förmedlade samstämmigt att planeringen av en individanpassad måltidsmiljö var betydelsefull i utformandet av den pedagogiska måltiden. Bordsplaceringen ansågs av samtliga respondenter vara den hörnsten som gav de äldre boende en valmöjlighet till vem de ville socialisera och sitta bredvid. Den autonoma delaktigheten i beslutstaganden och planeringen av måltiden kan enligt Antonovskys (2005) teori om det salutogena förhållningssättet vara det som stärker den äldre boendes känsla av meningsfullhet. Enligt Gustafsson et al. (2006) är stämningen och atmosfären kring de äldre boendes bordsplacering betydelsefulla delar att ta hänsyn till i utformandet av måltidsstunden. En av respondenterna beskrev att utmaningen låg i den fysiska måltidsmiljöns kapacitet då personalen nödgades planera bordsplaceringen utifrån platstillgången vid bordet;

... de har sina fasta platser och det har med att göra att man ska få plats med rullstolar. Hur många på stol och hur många på rullstol som får plats på samma bord har en viss betydelse (B).

Mattsson Sydner (2002) beskriver hur enkla omvårdnadshandlingar kan förmedla ett sorts maktperspektiv när exempelvis de äldre boende har förutbestämda platser vid bordet med obefintlig möjlighet att välja sin bordspartner. Respondenterna förmedlade att personalen gav de äldre boende i möjligaste mån en valmöjlighet till bordsplacering men även en valfrihet till att delta med de andra deltagarna vid måltiderna. När anhöriga kom på besök hade de äldre boende även en valmöjlighet att inmundiga måltiden med dem på avskild plats. Känslan av maktlöshet kan enligt Mattsson Sydner (2002) motverkas när den äldres delaktighet stärks genom möjlighet till påverkan av sin måltidssituation. En respondent jämförde vård- och omsorgsboendet som en liknelse av ett kollektivt boende men utan möjlighet till att välja sina grannar och förmedlade utmaningen med att gruppdynamiken ändrades;

... sedan kommer det en ny medlem in i gänget som flyttar in... och då händer någonting i gruppen och vi får börja tänka om igen. ... det är viktigt att de sitter med rätt person på rätt ställe så blir det ett sammanhang där också (E).

Harnett (2010) förklarar att måltidssituationen är beroende av arbetskulturen och de lokalt baserade måltidsrutinerna på boendet, vilka å ena sidan kan föranleda en klyfta mellan personalen och den äldre med tillföljande konsekvenser eller å andra sidan innebära ett socialt gynnsamt interaktionstillfälle. Respondenterna ansåg att tidig planering och färdigställande av måltiden, tydliga rutiner och personalens ansvarsfördelning gynnade måltidsaktiviteten. Respondenterna förmedlade att de lokalt baserade måltidsrutinerna omfattade kriterier såsom sittande personal vid varje bord med syfte att stärka relationer i skapandet av en trevlig atmosfär samt en personal som serverade alla runt borden och plockade undan. Måltidsrutinen kunde även innebära att inga störande ljud såsom tv, telefoner och/eller larmsignaler fick förekomma som kunde framkalla en distraktion av matron. För de äldre boende med kognitiv svikt kunde måltiden underlättas med kontrasterande tillbehör. En respondent berättade om en incident;

... och då pratade vi om att vi köper vita tallrikar för de är så enkla att skapa kontraster med ... men med de vita tallrikarna så kom han med kokt potatis, vit fisk, vit sås och blomkål... så det var ingen som hittade maten (D).

Utan delaktighet i utformandet av måltidsmiljön kan de i förväg planerade måltidsrutinerna innebära att den äldre boende involveras i en slags vardaglig maktutövning (Harnett, Jönson och Wästerfors, 2012). Mattsson Sydner, (2002) beskriver måltiden som det forum med förbättrings- och utvecklingspotential som utvecklingsbar aktivitet inom äldreomsorgen. Den pedagogiska måltiden kan innebära en lägre resurs- och arbetsbelastning som vardaglig aktivitet då den både gynnar professionens arbetsmiljö och den äldres hälsa och välbefinnande (ibid.).

6.3 Den pedagogiska måltiden

Samtliga respondenter uttryckte att den pedagogiska måltiden var den aktivitet som möjliggjorde ett vardagligt socialt sammanhang för de äldre på vård- och omsorgsboendet. Whitaker (2009) beskriver måltiden som den plats där alla kan samlas för gemenskap i en strukturerad vardag. Mattsson Sydner (2002) förklarar att måltiden å ena sidan kan vara den aktivitet som ger tillfälle till social interaktion och förmedling av trivsamhet men å andra sidan vara den stunden där maktlösheten kommer till uttryck mellan personalen och den äldre boende. Måltiden benämndes med namn som den jag-stödjande, sociala-, omsorgs- och den pedagogiska måltiden inom de olika verksamheterna. Utformandet och planeringen av den pedagogiska måltiden skiljde sig något i utförandet gällande tidsomfånget, planeringen, hel- eller smakportion och hur serveringen av maten genomfördes, men med den gemensamma innebörden att måltiden var utformad som en pedagogisk måltid med sittande personal som serverades samma måltid som de andra deltagarna kring bordet;

... personalen äter inte en hel måltid helt enkelt, de har med sig sin egen måltid eller middag för det är inget man blir mätt på, den sociala måltiden (B).

Samtliga respondenter förmedlade att måltiden var utformad som en pedagogisk måltid med sittande personal som serverades samma måltid som de andra deltagarna kring bordet. En respondent förmedlade att personalens samtidiga inmundigande och medverkan i den pedagogiska måltidssituationen hade en lugnande effekt på deltagarna kring bordet; ... den skapar mycket lugn och ro och den skapar den sociala samvaron” (C). Personalen hade enligt respondenten en tvådelad funktion att dels förhindra oro i rummet och dels stärka gemenskapen och känslan av delaktighet för de äldre boende. Antonovsky (2005) beskriver hur individens upplevelse av delaktighet i ett meningsfullt sammanhang kan främja dennes salutogenes, det vill säga dennes hälsa och välbefinnande. Harnett, Jönson och Wästerfors (2012) menar de äldre boendes upplevelse av meningsfullt sammanhang kan förebygga känslan av vanmakt samt prägla dennes känsla av sitt boende som ett hem eller som en institution. Respondenterna förmedlade även en samstämmighet att en av fördelarna med den pedagogiska måltiden var att den möjliggjorde att personalen kunde se den äldre personens fysiska och psykiska dagsform nära. Enligt Hauge (2010) härrör en av utmaningarna i samband med måltiderna från de äldres försämrade hälsa. En respondent ansåg att den pedagogiska måltiden tillförde en möjlighet till delaktighet i ett socialt sammanhang då även de som inte orkade vara med på andra aktiviteter deltog under måltiderna;

... att det faktiskt blir en måltidsro där man också låter måltiden få ta tid... för det är för många den enda stunden på dagen som det händer någonting annat om man inte är en sådan som vill delta på aktiviteter så de flesta deltar faktiskt i måltiden och den är jätteviktig (B).

Antonovski (2005) beskriver hur en individs självständighet kan stärkas av upplevelsen av att kunna hantera sin vardag; ... det vi såg var att de som bodde hos oss blev mer levande då de hade roligt, de gick ner till måltiden och de gick till dansen sedan gick de till drinken, och där kommer den pedagogiska måltiden in... att ha trevligt vid bordet (A). Samtliga respondenter beskrev måltiden som den kontinuerliga händelse och strukturerade aktivitet under dagen; ... vi arbetar utifrån att det här skall vara dagens stora höjdpunkt... framför allt lunchen men även middagen, men det här är den som alltid är fast och given (F).

6.4 Personalens betydelse och delaktighet under måltiden

Samtliga respondenter uttryckte att den sittande personalen å ena sidan hade en social funktion med fokus på de äldre boendes relationella behov men å andra sidan hade en medicinsk funktion med identifikation av den äldre boendes funktionella behov (läs; dagsform). Personalen hade dels en stödjande ansvarsroll som ökade den äldres hanterbarhet av måltiden och dels en roll med ansvar för att öka måltidens sociala betydelse för de äldre boende;

... det är många av de som flyttar in här som har det behovet och man ska ha rätt till att kunna använda sina resurser så länge som möjligt... då behövs personal där för att stötta så att jag så långt som möjligt kan använda de resurser till att äta själv och inta min måltid och att personalen finns där för att stötta mig som individ (E).

Mattsson Sydner (2002) förklarar att personalen under måltidssituationerna har förutom den uppgiftsorienterade rollen med servering av mat och dryck till de boende, även ett ansvar för måltidens sociala innebörd. En respondent förmedlade; “ ... personalen kan avstyra saker som att när någon går från bordet och då går nästa från bordet, då blir den pedagogiska måltiden ett sätt att hålla ihop det... det blir meningsfullt” (A). Personalen kan enligt Harnett och Jönson (2017) beskrivas ha tre roller under måltiden; den vårdande rollen, den sociala rollen som till viss del ersätter familjen och vännerna samt rollen som servitris eller servitör. Enligt respondenterna hade även personalen ansvaret för att vara den stödjande funktion i form av ett speglade av inmundigandet, som bidrog till att stärka den äldre personen med demenssjukdom egna resurser;

... de kan hantera måltiden bättre i och med att härmandet och det ser vi ju framförallt under vissa högtider som kretsar kring måltid och ser vi också att boende som knappt normalt sett kan äta själv sitter lugnt och fin härmar ... det brukar inte ens vara en såsfläck på duken (C).

Antonovskys (2005) salutogena teori om KASAM handlar till stor del om hur den enskilda individens upplevelse av sin hälsa och meningsfullhet kan stärkas. Antonovskys centrala begrepp salutogenes ”betyder kort hälsans ursprung, faktorer och processer som främjar hälsa” (Gassne, 2008, s.4). I det ovan beskrivna exemplet kan således salutogenes appliceras på huruvida personalen stödjer de äldre boende till en ökad upplevelse av livskvalitet och välbefinnande genom att fokusera på KASAM komponenten hanterbarhet. Antonovskys centrala begrepp *hanterbarhet* handlar om vilken utsträckning individens förmåga att hantera och bemöta de utmaningar som denne ställs inför inom olika sammanhang. Antonovsky (2005) förklarar att en individs generella motståndresurser det vill säga dennes upplevelsegrad av KASAM, är beroende av de salutogena komponenterna meningsfullhet, delaktighet och hanterbarhet, för stärkandet av självständighet och hanterandet av oförutsedda situationer. Respondenterna förmedlade samstämmigt att en välplanerad och strukturerad pedagogisk måltid gav personalen och äldre boende gynnsamma förutsättningar för relationsskapande social interaktion;

... här formas en annan relation än om man bara springer in och ut till någon... här får man ändå möjlighet att lära känna folk lite mer på djupet (D).

Respondenterna förmedlade att personalen under andra tidpunkter var mer prestations- och uppgiftsorienterad men gavs under måltiden möjlighet till att sitta ned och föra en konversation med de äldre runt bordet. Medan Carlsson och Dahlberg (2002) konklusion var att de äldres behov av social samvaro och samtal med personalen var villkorad och prioriterades bort till förmån för de mer

uppgiftsorienterade omvårdnadsuppgifterna. Mattsson Sydner (2002; 2017) framhåller att det utvecklande förbättringsarbetet inom äldreomsorgen torde ske inom måltidens sfär, då tillvaron för de äldre boende huvudsakligen är uppbyggd och strukturerad efter måltidsintervallerna under dagen. En respondent upplevde att måltiden var utvecklingsbar för relativt enkla medel men gav så mycket mervärde tillbaka för den äldre boendes upplevelse av ett sammanhang;

... som att personalen får sitta med vid bordet under lite mer lugna och ordnade former och kan tycka det är okey att göra det också... under andra förhållanden så vill man prestera hela tiden medan vid bordet så lär man känna varandra ... tänker ändå det ger ett bra sammanhang (F).

6.5 Samtalen runt den pedagogiska måltidens bord

Respondenterna ansåg samstämmigt att personalens agerande och förhållningssätt i konversationen var avgörande för hur den äldre personen upplevde delaktighet i den sociala samvaron runt bordet. Samtliga respondenter förmedlade vikten av samtalet som forum för en inkluderande konversation mellan deltagarna under måltiden. Respondenterna betonade att personalen skulle finnas till hands och vara stödjande i konversationen med de äldre boende under hela måltidsstunden.

... i samtalet är personalen en stor länk om man inte har den initiativförmåga själv för att bygga en bro mellan konversationerna och att försöka få in fler i samtalet... så länken där är jätteviktig för det är så pass mycket som kan försvåra konversation för våra äldre (C).

Gustafsson et al. (2006) belyser i måltidsmodellen (FAMM) betydelsen av en lyhörd och flexibel personal med förmåga att hålla en konversation med och göra den äldre delaktig i åstadkommandet av en gynnsam måltid. En respondent påtalade betydelsen av hur den ordinarie och rutinerade personalens kunskap om den äldres bakgrund och livsberättelse under den pedagogiska måltiden gynnade en god måltidsstund.

... när ordinarie personal är här varje dag och lär känna de äldre och kan hela deras berättelse och sätter sig för att ha en pedagogisk måltid ... så ser man ju att det är jätteviktigt... är det professionell personal som har kunskapen om dem så ger det en god måltid (C).

Samtliga respondenter uttryckte att kunskap och lärdom om samtalet som arbetsverktyg i interaktionen med de äldre boende hade ett betydande utvecklingspotential. Utmaningarna låg i att överbrygga både generationsklyftor och språkbarriärer; ... vi räknade någonstans till 13 olika språk... bland de som jobbade och nästan lika många bland de som är boende här (D). ... vi har språktest på alla som anställs här för att man ska just kommunicera och samspeja tillsammans med den äldre (C).

Svensson (2014) framhåller att språket utgör den centrala delen i dynamiska interaktionsprocessen mellan personalen och de äldre boende. Språkbarriärerna försvårade för personalen att föra en konversation; ... de tycker ibland att det är svårt att kommunicera... men att vi jobbar väldigt mycket med språket [...] ... det är viktigt att kunna kommunicera med den äldre (E). Den kommunikativa utmaningen kan sammankopplas med ett av Antonovskys (2005) tre centrala begrepp inom teorin om KASAM, vilken handlar om delaktighet (meningsfullhet). Samtliga respondenter upplevde att den pedagogiska måltidens var beroende av personalen som den bidragande länk som inkluderade de äldre boende till delaktighet i konversationen under måltidsstunden. En respondent förmedlade att personalen hade svårigheter med att se sitt värde av att sitta ner och samtala med den äldre;

... vi måste jobba mer och mer men det, det är inte bråttom med disken... de är så uppgiftsorienterade inom vården... de vill visa att de är duktiga men att de ser det här som en viktig aktivitet och en stor del av dagen... de anser sig inte duktiga om man bara sitter och samtala med någon (C).

Whitaker (2004) belyser måltidernas funktion som en betydelsefull faktor och strukturerad händelse som kunde inge en grundläggande förväntan och trygghet i den äldre personens vardag. Respondenterna förklarade att måltidens genomförande var beroende av personalens individuella kompetens och förmåga till kommunikation och social interaktion med de äldre boende men att det fungerade olika i varierande grad;

... det är en utmaning att få igång ett samtal och hålla samtalet mellan personal och boende och mellan de boende där de boende är mer i fokus och i centrum för det kan nog finnas tendens till att personalen styr samtalet och kanske pratar med varandra istället (F).

Svensson (2012) menar att den äldre boendes upplevelse av trygghet kan underbyggas utifrån hur samspelet med personalen fungerar på vård- och omsorgsboendet. Tornstam (2010, s.214) beskriver hur det så kallade socialekologiska samspelet mellan individ och miljö fungerar är avhängigt individens upplevelse av välbefinnande. Tornstam (2010) förklarar att upplevelsegraden av välbefinnande är synkroniserad med hur väl individen finner sig tillrätta i tillvaron av det samspelet.

... det är många av de som flyttar in här som har det behovet och man ska ha rätt till att kunna använda sina resurser så länge som möjligt... då behövs personal där för att stötta så att jag så långt som möjligt kan använda de resurser till att äta själv och inta min måltid och att personalen finns där för att stötta mig som individ (E).

Røkenes (2016) förklarar att balanserade och bärande relationer handlar om individens kommunikationsförmåga. Harnett (2010) framhåller att personalens förmåga till subtilitet i samtalet med de äldre har stor betydelse för de äldre boende upplever relationen. Empirin visade att samtliga respondenter såg ett behov hos personalen att utveckla förmågan till att leda konversationen under måltidssituationen. Mattsson Sydner (2002; 2017) beskriver måltidsstunden som den

socialisationsprocess med omfattande kommunikationsmöjligheter som kan ge utrymme för social interaktion. Respondenterna framhöll att måltidsstunden var beroende av personalens förmåga att föra en konversation som inbjöd till delaktighet med de äldre boende;

... vi har ju både personer med kognitiv svikt och personer med afasi och som inte kan samtala... där gäller det att även få med dem och hur gör vi det på bästa sätt och hur lär vi känna en person som inte kan kommunicera och hur gör vi dem ändå delaktiga (E).

Harnett (2010) beskriver hur maktrelationer kunde identifieras av personalens sätt att samtala med de äldre boende. Respondenterna förklarade att personalens relationella kompetens och förhållningssätt under utförandet av måltiden präglade de äldre boendes möjlighet till självständighet, delaktighet och valfrihet. Relationen mellan personal och de äldre boende kunde även innebära att den äldre befann sig en beroendeställning (Whitaker, 2009). Harnett (2010) förklarar att personalen använder samtalet som strategiskt arbetsverktyg i utmanande situationer med de äldre boende. Hauge (2010) förklarar att skapandet av gemenskap och trivsel är avhängigt personalens initiativförmåga till konversation och förmåga att hålla samtalet vid liv på vård- och omsorgsboendet. En respondent påtalade vikten av att få känna trygghet i konversationen;

... tänk dig själv om man kommer på en fest och känner ingen och fattar inte vad de pratar om ... men det är så mycket delar om hur vi skapar den här miljön som du känner dig säker och trygg i (A).

Som vi har förklarat tidigare i avsnittet så fokuserar Antonovskys (2005) salutogena förhållningssätt på att bevara individens upplevda hälsa och välbefinnande genom att stärka dennes friskfaktorer. För att finna en meningsfull vardag så avslutar vi med ett slutcitrat som handlar om den viktiga komponenten *sömn*;

... positiva upplevelser idag gör att du sover gott på natten och om du sover gott om natten så är det ännu roligare nästa dag så det hör ihop allting... helheten (A).

7. SLUTSATSER

Resultatet visar att respondenterna ansåg att den sociala betydelsen av måltiden för de äldre boende var beroende av en kombination av flera faktorer så som personalens individuella kommunikativa kompetens och förmåga att planera måltidsmiljön. Vår empiri visar att personalen under måltiden hade ansvar för å ena sidan medicinska omvårdnadsprioriteringar som näringstillförsel och å andra sidan att vara stödjande i konversationen för de äldre boende. Carlssons och Dahlbergs (2002) studie beskriver problematiken med personalens tvådelade omvårdnadsansvar med fortlöpande omprioriteringar *allt som oftast* gör avkall på de äldre boendes möjligheter till meningsfull social samvaro. Respondenterna tillskrev personalens agerande och förhållningssätt i konversationen som avgörande för hur de äldre personerna upplevde delaktighet i den sociala samvaron under den pedagogiska måltiden. En kombination av personalens handlingsutrymme och förmåga till subtilitet det vill säga känslighet och förståelse i konversationen menar Harnett (2010) är avhängigt hur de äldre boende upplever relationen. Harnett (2010) menar att personalens retoriska maktanspråk i konversationen kring bordet påverkar hur de äldre boende upplever sin möjlighet till autonomi och inflytande. Svensson (2014) framhåller att kommunikationen och språket har en central betydelse ”i vårdandet och i den mikro-interaktion och relation som sker mellan vårdaren och den äldre” för uppnå en känsla av välbefinnande (s.78). Vår slutsats lyder att den pedagogiska måltidens framgång var beroende av hur personalen inkluderade den äldre personen i att känna delaktighet i en givande konversation samt i skapande av en trygg atmosfär.

Vi har identifierat flera stödjande personal- och miljörelaterade faktorer i empirin som kunde öka den äldres hanterbarhet av måltiden och gynnandet av social samvaro. Harnett (2010) betonar att tillämpningen av de lokalt baserade måltidsrutinerna kan ställas inför organisatoriska svårigheter vilka även påverkar de äldre boendes valmöjligheter till inflytande under måltiden. De organisatoriska svårigheterna kan bero på att de äldre boende kan vara vårdkrävande samtidigt som måltiden skall inkludera alla deltagare i en socialiserande aktivitet. Vi diskuterar kring hur socionomens yrkesroll som verksamhetschef står inför en resurskrävande utmaning då WHO (2018) socialt inriktade utbildningsmål innebär ett tydligt fokus på sociala insatser samtidigt som de äldre boende enligt Jönson och Harnett (2015) blivit mer medicinskt vårdkrävande. Vår empiri visade att respondenterna tillskrev måltiden å ena sidan som personalens prestations- och uppgiftsorienterade aktivitet men å andra sidan gav tillfälle för personalen och deltagarna kring bordet möjlighet till ett relationsskapande sammanhang. Carlsson och Dahlberg (2002) menar att de äldre boendes upplevelse av ensamhet och/eller en givande sociala relationer är beroende av personalens förmåga till skapande av en meningsfull vardag. Empirin visade dock att den pedagogiska måltiden ansågs av majoriteten av respondenterna som mindre resurskrävande och utvecklingsbar utifrån enkla medel med direkt utfall av ett socialt mervärde för de äldre boendes möjligheter till en meningsfull vardag. Vår empiri visade att respondenterna ansåg att den pedagogiska måltidsstunden gynnade både professionens arbetsmiljö då den innebar en lägre resurs- och

arbetsbelastning för personalen med samtidig positiv effekt på den äldres hälsa och välbefinnande. Vår slutsats är således att den pedagogiska måltiden har, som även Mattson Sydner (2002) betonar, en betydelsefull förbättringspotential som utvecklingsbar aktivitet inom äldreomsorgen.

Vår empiri visar att måltidsstunden tillskrevs av respondenterna vara å ena sidan det forum som gynnade den sociala samvaron mellan de äldre boende och å andra sidan var den aktivitet som inbjöd till delaktighet i en gemenskap vilket i sin tur kunde motverka en känsla av ensamhet hos de äldre. Vi reflekterar även över att som Gassne (2008) belyser som det sociala arbetets strävan efter att öka människors välbefinnande, kan ha en grund och utgångspunkt i den pedagogiska måltiden med en individanpassad måltidsmiljö som möjliggör ett vardagligt socialt sammanhang för äldre boende inom äldreomsorgen. Vår empiri leder oss fram till en slutsats om att avsaknad av den pedagogiska måltiden kan föranleda en ökad risk för begränsning av de äldre boendes behov av social samvaro vilket får oss att se måltidens grundläggande relevans för det sociala arbetets praktik som, enligt IASSW (2014) grundläggande definition av det sociala arbetets centrala principer, klargör socionomens kollektiva ansvar att sträva efter människors välbefinnande (Gassne, 2008).

8. RESULTATDISKUSSION

Detta avsnitt omfattar vår diskussion kring analysen av våra resultat och om hur den pedagogiska måltiden kan appliceras till det sociala arbetets praktik i kategorin de äldre boende inom äldreomsorgen. Diskussionsteman som växt fram belyser områdena om den pedagogiska måltidens betydelse för äldre personens valmöjlighet till social samvaro och meningsfulla möten, personalens relationella roll i samtalet och organisatoriska faktorer som måltidsmiljö.

Ett av de grundläggande huvudmålen för vår välfärd är social rättvisa med strävan att öka medborgarnas hälsa och välbefinnande (Gassne, 2008). För aktörer inom det sociala arbetet som rör äldre medborgare inom äldreomsorgen kan detta huvudmål innebära att måltiden som utgör en komponent för överlevnad blir tillgodosedd. Vår empiri visar att måltiden tillskrevs av respondenterna ha betydelse för den sociala samvaron mellan de äldre personerna på vård- och omsorgsboendet. Adolfsson, Mattsson Sydner och Fjellström (2010) beskriver måltiden som applicerbar aktivitet och socialiseringsprocess som kan ge vardagen ett meningsfullt, kulturellt och socialt sammanhang för de äldre boende inom äldreomsorgen. Taube (2015) beskriver hur ofrivillig ensamhet kan uppstå vid bristande möjlighet till social samvaro. Empirin visade att samtliga respondenter såg ett behov hos personalen att utveckla förmågan till att leda konversationen under måltidssituationen. Mattsson Sydner (2002; 2017) framhåller att måltiden är den aktivitet som kan ge de äldre boende utrymmen för social interaktion då den omfattar oräkneliga kommunikationsmöjligheter som ett av leden inom socialisationsprocessen. Socialstyrelsens (2014) rapport som visade att sjuttio procent av de äldre upplevde ensamheten som besvärande (Jönson & Harnett, 2015). Svensson (2014) framhåller att äldre i högre grad upplever en känsla av ensamhet då dennes självidentitet och delaktighet inte blir bekräftad i ett socialt sammanhang. Ur Antonovskys (2005) teoretiska KASAM perspektiv kan den äldre personens upplevelse av hälsa och välbefinnande vara sprunget ur hur meningsfull, hanterbar och begriplig vardagen är.

Vår empiri visar att den pedagogiska måltiden å ena sidan benämndes men å andra sidan utformades olika gällande exempelvis tidsomfånget och ”smakportionens” storlek inom verksamheterna. Måltiden benämndes med namn som den jag-stödjande, sociala-, omsorgs- och den pedagogiska måltiden i verksamheternas fast den gemensamma innebörden var att måltiden var utformad som den pedagogiska måltiden. Utifrån empirin diskuterade vi om personalen med möjlighet att äta hel portion i ett längre tidsintervall hade betydelse för hur de äldre boende upplevde måltidsstunden. Vi diskuterade även hur relationen mellan personalen och den äldre påverkade dennes möjlighet till självständighet, delaktighet och valfrihet. Whitaker (2009) förklarar att uppbrottet från det trygga hemmet med dess relationer kan innebära en beroendeställning för de äldre. Vår empiri visade respondenterna tillskrev måltidsmiljön som den arena där de äldre boende kunde antingen ges valmöjlighet till bordsgranne eller på grund av den fysiska utformningen fick anpassa sig på grund av plats för rullstolar. Harnett, Jönson och Wästerfors (2012) beskriver att det vardagliga maktförhållandet mellan personalen och de äldre kan

komma till synes i utformandet av måltidsmiljön såsom valmöjlighet till bordsplacering. Mattsson Sydner (2002) menar att den äldres delaktighet kan stärkas genom möjlighet till påverkan av sin måltidssituation och samtidigt motverka känslan av maktlöshet.

Empirin visade att respondenterna tillskrev personalens kommunikativa kompetens och relationella roll samt en förberedande planering av måltidsmiljön -och rutinerna som betydelsefull för genomförande av den pedagogiska måltiden. Røkenes (2016) förklarar att balanserade och bärande relationer handlar om individens kommunikationsförmåga. Empirin visade att samtliga respondenter såg ett behov hos personalen att utveckla förmågan till att leda konversationen under måltidssituationen. Mattsson Sydner (2002; 2017) framhåller att måltiden är den aktivitet som kan ge de äldre boende utrymmen för social interaktion då den omfattar oräkneliga kommunikationsmöjligheter som ett av leden inom socialisationsprocessen. En välplanerad och strukturerad pedagogisk måltid ansågs av respondenterna vara gynnsam för skapandet av relationer på boendet och gav samtidigt personalen och äldre boende tillfälle till social interaktion. Respondenterna framhöll att personalen som annars kanske var stressad och prestations- och uppgiftsorienterad gavs under måltiden möjlighet till att sitta ned och föra en konversation med de äldre runt bordet. Enligt Harnett (2010) kan de lokalt baserade måltidsrutinerna å ena sidan innebära en klyfta mellan personalen och de äldre boende med tillföljande konsekvenser eller å andra sidan vara en möjlighet till ett socialt interaktionstillfälle beroende av den arbetskultur som råder. Jönson och Harnett (2015) förklarar att arbetskulturen är präglad av den omgivande organiseringen vilken kan identifiera de faktorer som behöver stimuleras för att åstadkomma en social förändring för gruppen äldre personer. Mattsson Sydner (2002) framhåller att måltiden bör vara den aktivitet som borde ges utrymme till utvecklande förbättringsarbete inom äldreomsorgen.

9. Implikationer för praktik och forskning

Utifrån vårt sammantagna resultat så identifierade vi ett utvecklingsbehov hos personalen om samtals- och konversationsteknik. Det skulle vara intressant att vidare undersöka hur personalens förmåga till konversation med de äldre personerna under måltidsstunden ökade den äldres upplevelse av livskvalitet och välbefinnande ur ett mångkulturellt perspektiv med målsättning att föra olika språkbarriärer och kulturella perspektiv samman. De intervjuade verksamhetscheferna var alla anställda i privata aktörer inom äldreomsorgens område. Om det hade betydelse för hur de hade möjlighet eller inte att välja att implementera den pedagogiska måltiden förtäljer inte intervjuerna. Vi som författare till denna intervjustudie reflekterar över huruvida den pedagogiska måltiden är implementerad i kommunala verksamheter för äldre personer med behov av vård-och omsorgsboenden. Det vore intressant att studera ur ett bredare perspektiv i förslagsvis en kvantitativ studie hur måltiden genomförs i privata och kommunala vård-och omsorgsboenden inom en longitudinell geografisk spridning inom nationens gränser.

REFERENSER

- Adolfsson, P., Mattsson Sydner, Y. & Fjellström, C. (2010). Social aspects of eating among people with intellectual disability in community living. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 35 (4): 259-267. doi: 103109/13668250.2010.5133329
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium* (2 utg). Stockholm: Natur och kultur.
- Bryman, A. (2010). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Carlsson, L. & Dahlberg, K. (2002). Ha en bra dag! Att vara boende på servicehus. *Vård i Norden*, 22 (1), 20-24. <https://doi.org/10.1177/010740830202200104> Hämtad 2019-05-09 från <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/010740830202200104>
- Dahlberg, L., Andersson, L., Kevin J. McKee, KJ. & Lennartsson, C. (2015). Predictors of loneliness among older women and men in Sweden: A national longitudinal study. *Aging & Mental Health* 19 (5): 409-417. doi: org/10.1080/13607863.2014.944091.
- Chaudhury, H., Hung, L., & Badger, M. (2013). The role of physical environment in supporting person-centered dining in long-term care: A review of the literature. *American Journal of Alzheimers Disease & Other Dementias*, 28(5): 491-500. doi: 10.1177/1533317513488923.
- Gassne, J. (2008). *Salutogenes, KASAM och socionomer*. Lund dissertations in social work 30. Lunds universitet: Socialhögskolan. Hämtad från <https://portal.research.lu.se/ws/files/3077144/1025856.pdf>
- Giddens, A. & Sutton, PW. (2014). *Sociologi* (5:5, uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, I.-B., Öström, Å., Johansson, J. & Mossberg, L. (2006) The Five Aspects Meal Model: a tool for developing meal services in restaurants. *Journal of Foodservice*, (17) 84–93. Hämtad från <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/matvanor-halsa-miljo/maltider-var-d-skola-omsorg/maltidsmodellen/trivsamt/famm-vetenskaplig-artikel.pdf>
- Hanssen, P.-H. (2016). Det intersubjektiva mötet. I O.H. Røkenes & P.- H. Hanssen (Red.) *Bära eller brista: Kommunikation och relationer i arbetet med människor* (2 uppl.), (s.43- 64). Gleerups Utbildning.
- Harnett, T. (2010) *The Trivial Matters. Everyday power in Swedish elder care*. Licentiate Thesis School of Health Sciences: Jönköping University
- Harnett, T., Jönson, H. & Wästerfors, D. (2012). *Makt och vanmakt på äldreboenden*. Lund: Studentlitteratur.
- Harnett, T. & Jönson, H. (2017). Shaping nursing home mealtimes. *Ageing & Society* 37: 823-844. doi: 10.1017/So144686x1500152.
- Hauge, S. (2010). Omvårdnad i särskilt boende. I M. Kirkevold, K. Brodtkorb & A. Høyen Ranhoff (Red.) *Geriatrisk omvårdnad – God omsorg till den äldre patienten* (s. 218-233). Stockholm: Liber.
- Jönson, H. & Harnett, T. (2015). *Socialt arbete med äldre*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lilja, K., Stevén, I. & Sundberg, E. (2014). *Bättre måltider i äldreomsorgen – vad har gjorts och vad behöver göras*. Livsmedelsverket Rapport 27. Hämtad från

- <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2014/battre-maltider-i-aldreomsorgen.pdf>
- Livsmedelsverket (2013). *Skolmåltiden- en viktig del av en bra skola*. Hämtad från https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/broschyter/skolmaltiden_viktig_del_av_bra_skola.pdf
- Livsmedelsverket (2018). *Bra måltider i äldreomsorgen – råd för ordinära och särskilda boenden – hemtjänst och äldreboenden*. Hämtad från https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/broschyter/broschyr_maltider_aldreomsorg.pdf
- Mattsson Sydner, Y. (2002). *Den maktlösa måltiden – om mat inom äldreomsorgen*. Avhandling: Lunds Universitet.
- Mattsson Sydner, Y. (2017). Mat och måltider inom äldreomsorgen – dimensioner och dilemman. I *Mat och måltider i äldreomsorgen – vetenskapliga underlag om måltidsmiljö och verksamhetsstruktur, fysiologiska och sensoriska aspekter av åldrandet samt särskilda näringsbehov hos sköra äldre*. Livsmedelsverket: Rapport 37 – 2017.
- Paganini-Hill, A. (2013). Aging in place in a retirement community: 90+ year olds. *Journal of Housing for the elderly*, 27: 191-205. doi: 10.1080/02763893.2012.754822.
- Philpin, S., Merell, J., Warring, J., Hobby, D., & Gregory, V. (2014). Memories, identity and homeliness: the social construction of mealtimes in residential care homes in South Wales. *Ageing & Society* 34: 753-789. doi: 10.1017/S0144686X12001274.
- Roberts, E. (2011). Six for lunch: A dining option for residents with dementia in a special care unit. *Journal of Housing For the Elderly*, 25: 352-379. doi: 10.1080/02763893.2011.621862.
- Røkenes, O.H. (2016). Utveckling av relationskompetensen. I O.H. Røkenes & Hanssen (Red.) *Bära eller brista: Kommunikation och relationer i arbetet med människor* (2 uppl.), (s.67-94). Gleerups Utbildning.
- Skatteverket (2016). *Fri kost för personal*. Hämtad 2019-05-12 från <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2016.7/321441.html#h-Fri-kost-for-vardpersonal>
- Skog, M. & Grafström, M. (2013). *Äldres hälsa och livskvalitet* (1. uppl.) Stockholm: Sanoma utbildning.
- Socialstyrelsen (2019). *Socialstyrelsens lägesrapport*. Hämtad från <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/21265/2019-3-18.pdf>
- Stockholm stad (2019). *Äldreomsorg*. Hämtad 2019-05-12 från <https://aldreomsorg.stockholm/olika-former-av-aldreomsorg/vard--och-omsorgsboende/>
- Sundström, G. (2016). Åldrandet, staten och civilsamhället. I L. Andersson (Red.) *Socialgerontologi* (s. 167-199). Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, A.-M. (2014). *Äldres erfarenheter av välbefinnande inom särskilt boende för äldre*. Licentiate Thesis. School of Health Sciences, Jönköping.
- Taube, E. (2015). *Loneliness: An essential aspect of the wellbeing of older people*. Licentiate Thesis Department of Health Sciences, Lund University.

Tornstam, L. (2010). *Åldrandets socialpsykologi* (8e uppl.). Stockholm: Norstedts.

Whitaker, A. (2004). *Livets sista boning – Anhörigskap, åldrande och död på sjukhem*. Avhandling /Rapport i socialt arbete nr 108 – 2004. Stockholms universitet – Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan.

Whitaker, A. (2009). *Åldrande, död och anhörigskap*. Malmö: Gleerups Utbildning.

Bilaga A – Intervjuguide

Verksamheten och verksamhetschefen på vård-och omsorgsboendet för äldre personer

Hur länge har du arbetat som verksamhetschef?

Vad är din roll som verksamhetschef?

Vill du beskriva hur en vanlig dag kan se ut för dig?

Vill du beskriva verksamheten här?

Vilken/vilka fortbildningar har du förutom ex. socionomexamen?

Den vardagliga sociala gemenskapen och samvaron på vård-och omsorgsboendet

Hur skulle du beskriva den sociala samvaron och gemenskapen bland de äldre på boendet?

När under dagen finns det utrymme för den sociala gemenskapen och samvaron för de äldre på boendet?

Vilka bidrar till den sociala gemenskapen och samvaron?

Vad tror du har den sociala gemenskapen och samvaron har för betydelse för de äldre?

Personalen på vård-och omsorgsboendet

Vilken betydelse tror du att den pedagogiska måltiden har för personalen på boendet?

Hur skulle du beskriva den sociala samvaron mellan den äldre personen och personalen på äldreomsorgsboendet?

Hur bekostar ni den pedagogiska måltiden/omsorgsmåltiden?

-Förklaring: Får ni bidrag? Beställer ni extra portioner? Eller tar personalen det som blir över för att inte slänga?

Hur ser resursfördelningen av personal ut i tid och pengar för att möjliggöra den pedagogiska måltiden?

Om anhörigas delaktighet i den äldre personens vardag

Vilken betydelse tror du att den pedagogiska måltiden har för den äldre personens anhöriga?

Tycker du som verksamhetschef att det är viktigt för de äldre att anhöriga också medverkar under måltiderna? Om JA; På vilket sätt kan denna medverkan av anhöriga innebära för den äldre personen?

Om nej, varför då?

Den pedagogiska måltiden

Vad kallar ni den pedagogiska måltiden i er verksamhet?

Hur ser den pedagogiska måltiden ut i er verksamhet? (Hel portion, smakportion, samtal, utformandet)

Vilka var skälen till att ni införde pedagogiska måltider i er verksamhet?

Vad är ert syfte/ert mål med den pedagogiska måltiden?

Hur länge har ni använt er av pedagogiska måltider?

Har du informerat personalen om ert syfte/ert mål (skälen) med genomförandet av den pedagogiska måltiden? Om ja, hur då? OM nej, orsaker?

Vad finns det för instruktioner (stöd) för personalen inför rollen som aktiv deltagare under den pedagogiska måltiden?

Vad finns det för lättillgänglig information till personalen och utbildningsmöjligheter gällande den pedagogiska måltiden?

Vinsterna/fördelarna med den pedagogiska måltiden

Vad anser du är fördelarna med den pedagogiska måltiden?

På vilket sätt kan personalens tillvägagångssätt (bemötande och förhållningssätt) under måltidsituationen vara av betydelse för den äldre personen?

Förklaring: i form av sällskapligt och relationellt socialt stöd, skapa en stämning/en känsla av gemenskap vid tillhandahållandet av måltiden.

På vilket sätt tror du utformandet av måltidsmiljön (exempelvis dukning, ljussättning, ljudnivå/musik) gynnar den äldre vid måltidssituationen?

Känner du till andra vård-och omsorgsboenden för äldre som använder sig utav pedagogiska måltider? I så fall; Från vilken yrkesgrupp och vilka erfarenheter av pedagogiska måltider fick du information om?

Utmaningar med pedagogiska måltider

Vad anser du finns för utmaningar i den pedagogiska måltiden?

Vilka resurser och möjligheter har du som verksamhetschef att förbättra den pedagogiska måltidssituationen?

Samtalen runt den pedagogiska måltidens bord

Hur upplever du att samtalen mellan personalen och de äldre “flyter på” under den pedagogiska måltiden?

Hur upplever du att samtalen “flyter på” mellan de äldre under den pedagogiska måltiden?

Avslutning av intervjun

Har du någonting du vill tillägga om det vi samtalat om?

Stort tack för at du ville delta i studien ...

Kan vi få återkomma om det är något vi upptäcker är oklart ...

Du är välkommen att höra av dig till oss om du kommer på något efter vår intervju ...

Bilaga B – Brev till verksamhetscheferna

Stockholm den 10 april 2019

Brev till verksamhetschefen

Hej!

Vi heter Lena Olsson & Madelaine Phillips och är socionomstudenter på Ersta Sköndal Bräcke Högskola (institutionen för socialvetenskap). Vi är i uppstarten av att genomföra ett självständigt arbete på grundläggande nivå omfattande 15 högskolepoäng. Området som ska studeras berör den pedagogiska måltidens sociala betydelse för den äldre personen på vård-och omsorgsboenden. Vi är därför intresserade av få genomföra intervjun med Dig.

Vi vill påminna om att deltagandet i intervjun är frivilligt och att ni kan avbryta er medverkan när som helst. Är det okey att spela in intervjun? Inspelningen kommer endast användas av oss i den här studien och sedan slängas. Vi kommer att skydda er anonymitet genom att aidentifiera era namn och benämna er i uppsatsen som exempelvis A, B och C osv., samt döpa om berörda vård-och omsorgsboenden till exempelvis X, Y och Z.

Har Du frågor rörande intervjun (se; bilaga 2) är Du välkommen att kontakta oss eller vår handledare Anna Whitaker. Efter att vår kandidatuppsats är genomförd och godkänd, kommer den att publiceras på internetportalen DIVA. Forskningsetiska principer kommer att följas enligt våra etiska överväganden (se; bilaga 1).

Efter godkännande av det självständiga arbetet kommer vi att skicka uppsatsen till Dig, om önskan finns.

Med vänliga hälsningar

Lena Olsson	&	Madelaine Phillips
lena.olsson@esbhstudent		madphil@esbhstudent.se
070-575 34 49		070-469 48 78

Handledare:

Anna Whitaker

anna.whitaker@esh.se

telefon: 08-555 05 112

Bilaga 1 – Sammanfattning av vårt PM till verksamhetscheferna

Studiens titel

Den pedagogiska måltidens betydelse för gemenskapen och den sociala samvaron på vård- och omsorgsboenden för äldre personer – ur verksamhetschefers perspektiv

Problemformulering

Den pedagogiska måltiden har hitintills varit implementerad och riktade till aktörer inom barnomsorg och skolväsendet. Ett flertal kommunala och privata aktörer inom vård- och omsorgsboenden för äldre personer har varit undantagen denna förmån, som dels handlar om en löne- och kostförmån men även en förmån som inkluderar den äldres möjligheter till gemenskap och delaktighet. De aktörer som är inblandade i problemet är dels verksamhetschefen, personalen och den äldre personen och dennes anhöriga. Den pedagogiska måltiden berör möjligheten till en social samvaro för de äldre på boendet. Tydliga, informativa och lättillgängliga riktlinjer för personalen kan gynna främjandet av den pedagogiska måltidens sociala betydelse för den äldres vardag.

Syfte

Syftet är att undersöka vilken betydelse den pedagogiska måltiden kan ha för gemenskapen och den sociala samvaron på vård- och omsorgsboenden för äldre personer.

Forskningsfrågor

Vilken betydelse kan den pedagogiska måltiden ha för den sociala gemenskapen och samvaron för de äldre personerna på vård- och omsorgsboendet?

Vilka resurser och stöd finns det för personalen att genomföra den pedagogiska måltiden?

Metod

Intervjuerna har öppna frågeställningar med möjlighet till följdfrågor.

Forskningsetiska överväganden

Författarnas ambition är att studien kommer att bedrivas enligt god forskningsetik, då allt material kommer hanteras konfidentiellt och att deltagandet bygger på frivillighet. Tillstånd för genomförande av intervjustudien har inhämtats från respektive verksamhetschef.

Bilaga 2 – Teman och utdrag av frågor från vår intervjuguide

Verksamheten och verksamhetschefen på vård-och omsorgsboendet för äldre personer

Hur länge har du arbetat som verksamhetschef?

Den vardagliga sociala gemenskapen och samvaron på vård-och omsorgsboendet

Hur skulle du beskriva den sociala samvaron och gemenskapen bland de äldre på boendet?

Vilken betydelse tror du att den pedagogiska måltiden har för den äldre personens anhöriga?

Personalen på vård-och omsorgsboendet

Vilken betydelse tror du att den pedagogiska måltiden har för personalen på boendet?

Den pedagogiska måltiden

Vilka var skälen till att ni införde pedagogiska måltider i er verksamhet?

Vinsterna/fördelarna med den pedagogiska måltiden

Vad anser du är fördelarna med den pedagogiska måltiden?

Utmaningar med pedagogiska måltider

Vad anser du finns för utmaningar i den pedagogiska måltiden?

Samtalen runt den pedagogiska måltidens bord

Hur upplever du att samtalen mellan personalen och de äldre “flyter på” under den pedagogiska måltiden?

Avslutning av intervjun

Har du någonting du vill tillägga om det vi samtalat om?

Stort tack för att du ville delta i studien.

Kan vi få återkomma om det är något vi upptäcker är oklart?

Du är varmt välkommen att höra av dig till oss om du kommer på något efter vår intervju!

Med vänliga hälsningar Lena Olsson och Madelaine Phillips Ersta Sköndal Bräcke Högskola

lana.olsson@esbhstudent.se

madphil@esbhstudent.se